

Reetta Ahonen & Erica Mäkinen

”Kirjat ja lukeminen ovat harrastukseni no:1”

Tutkimus YTY-kirjastoalueen ikääntyvien kirjastopalveluiden
käytöstä ja tarpeista

Opinnäytetyö

Syksy 2011

Sosiaali- ja terveystieteiden yksikkö

Vanhustyön koulutusohjelma

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Sosiaali- ja terveysalan yksikkö

Koulutusohjelma: Vanhustyön koulutusohjelma

Tekijät: Reetta Ahonen, Erica Mäkinen

Työn nimi: ”Kirjat ja lukeminen ovat harrastukseni no:1”: Tutkimus YTY-kirjastoalueen ikääntyvien kirjastopalveluiden käytöstä ja tarpeista

Ohjaajat: Kari Jokiranta, Katariina Perttula

Vuosi: 2011

Sivumäärä: 50

Liitteiden lukumäärä: 3

Saimme opinnäytetyöhömmme toimeksiannon YTY-kirjastoilta (Yhteistyökirjastot), joihin kuuluu Alajärven, Evijärven, Lappajärven, Soinin, Perhon, Vimpelin ja Vetelin kirjastot. Opinnäytetyössämme tutkimme YTY-alueen ikäihmisten kirjastokäyttäytymistä eli kirjastopalveluiden tarvetta ja käyttöä. Tutkimuksemme tarkoituksena oli kehittää YTY-alueen kirjastojen palveluita vastaamaan paremmin ikäihmisten tarpeita. Yksi merkittävä osa-alue työssämme oli suunnitella YTY-kirjastoille erilaisia malleja kirjaston kotipalvelun toimijoista.

Opinnäytetyömme oli toimintatutkimus, sillä tarkoituksenamme oli kehittää jo olemassa olevia palveluita. Tutkimuksessa oli myös piirteitä laadullisesta ja määrällisestä tutkimuksesta. Tutkimusmenetelmänä käytimme kyselyä, joita lähetimme yhteensä 300 kappaletta postitse. Kohderyhmäksi valitsimme YTY-alueen vuonna 2011 65 vuotta täyttävät tai sitä vanhemmat ihmiset. Lähetimme kyselyt käyttäen systemaattista satunnaisotantaa.

Kyselyyn saimme vastauksia 83 kappaletta. Kyselylomakkeiden vastaukset analysoimme käyttäen SPSS-ohjelmaa ja tyypittelyä. Tyypittelyn avulla meille muodostui neljä erilaista kirjaston käyttäjää, jotka ovat ”Ei kiinnosta”, ”En tarvitse”, ”Käytän satunnaisesti” ja ”Hinkuan lukemista”. Merkittävimpiä kyselystä esille nousseita tuloksia oli, että lähes puolet vastanneista ei käytä kirjastoa. Syyksi tähän kerrottiin mm. terveydentila ja ajanpuute. Varsinaisia aktiivikäyttäjiä eli niitä, jotka käyttävät kirjastopalveluita viikoittain oli kymmenen prosenttia kaikista vastanneista. Kirjastonkäyttäjä-tyyppien ja kyselyn tulosten avulla pohdimme, kuinka saada ihmisiä kirjastopalveluiden piiriin ja kuinka palvelut vastaisivat paremmin ikäihmisten tarpeita.

Kirjaston kotipalvelun toimijoiksi nostimme esiin kuusi tahoja, jotka ovat palkattu työntekijä, sosiaali- ja terveystoimi, vapaaehtoiset, ateriapalvelu, työttömät ja koululaiset. Halusimme tuoda esiin mahdollisimman erilaisia tahoja, joista YTY-kirjastot voivat yhdistelemällä ja muokkaamalla kehittää juuri itselleen sopivan kirjaston kotipalvelutoimintamallin.

Avainsanat: kirjasto, kirjastopalvelut, kirjaston kotipalvelu, ikäihmiset

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Health Care and Social Work

Degree programme: Bachelor in Elderly Care

Author/s: Reetta Ahonen, Erica Mäkinen

Title of thesis: "Books and reading are my hobby number 1": Research about which library service elderlies use and what kind of services they need in YTY-libraries

Supervisor(s): Kari Jokiranta, Katariina Perttula

Year: 2011

Number of pages: 50

Number of appendices: 3

This thesis was written at the request of the regional libraries network YTY , which includes seven towns; Alajärvi, Evijärvi, Lappajärvi, Soini, Perho, Vimpeli and Veteli. For the thesis, we studied elderly people's use and need for library services in the YTY area. The purpose of the research was to improve library services to better meet elderly clients' needs. A significant part of the thesis consisted of developing various models for libraries' home service.

The thesis was based on action research, designed to develop existing services. The study also had elements of qualitative and quantitative research. A survey was conducted with a target group consisting of elderly people born in 1946 or earlier. Questionnaires were sent to 300 people using systematic random sampling.

The 83 responses received were analysed using SPSS software and categorizing typical library users. Four types of users emerged: "not interested", "do not need", "use occasionally" and "I devour books". An important finding was that almost half of the respondents never use library services. Reasons given involved impaired health and lack of time. Active weekly users amounted to 10 per cent. On the basis of the categorizing and other results we considered how libraries could gain more clients and how they could improve their services to better meet the needs of the elderly.

Six options actors were suggested for home service: a hired employee, health and social services, voluntary workers, meals on wheels, unemployed people and school children or youth. By combining or modifying these options libraries can find a suitable solution.

Keywords: library, library services, library's home service, elderlies

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä.....	2
Thesis abstract.....	3
SISÄLTÖ.....	4
Kuvio- ja taulukkoluetelo.....	6
1 JOHDANTO	7
2 KIRJASTOT SUOMESSA	9
2.1 Kirjastojen synty Suomeen.....	9
2.2 Kirjaston tehtävä	10
2.3 Kirjastot tänään	11
2.4 Kirjastopalvelut.....	12
3 KIRJASTOJEN KOTIPALVELU	13
3.1 Kirjaston kotipalvelu käsitteenä	13
3.2 Kirjaston kotipalvelun historia.....	13
3.3 Kirjaston kotipalvelutoimintaa Suomessa.....	14
4 KIRJASTO TAITEEN AARREAITTANA	16
5 IKÄÄNTYVIEN ERITYISTARPEET KIRJASTOISSA.....	19
6 IKÄÄNTYVIEN KIRJASTOKÄYTTÄYTYMINEN YTY-ALUEELLA .	22
6.1 Tutkimusongelma ja tutkimusmenetelmät	22
6.2 Kyselyn toteutus.....	23
6.3 Tulokset	24
6.4 Kirjastonkäyttäjien tyypittely	31
7 YTY-KIRJASTOILLE KIRJASTON KOTIPALVELUMALLEJA	35
7.1 Palkattu työntekijä	35
7.2 Sosiaali- ja terveystoimi	36
7.3 Vapaaehtoiset	37
7.4 Ateriapalvelu	38
7.5 Työttömät	39
7.6 Koululaiset	40
8 JOHTOPÄÄTÖKSET	41

9 ARVIOINTI	45
9.1 Luotettavuus	45
9.2 Kyselylomakkeen arviointi.....	45
9.3 Opinnäytetyö-prosessi	46
LÄHTEET	48
LIITTEET	50

Kuvio- ja taulukkoluetelo

Kuvio 1. Vastaajat asuinkunnittain.	24
Kuvio 2. Käyntikerrat sukupuolittain.	25
Kuvio 3. Syitä, miksi kirjastoa ei käytetä.	26
Kuvio 4. Syitä kirjaston käyttöön.	27
Kuvio 5. Kirjastopalveluiden kiinnostavuus sukupuolittain.	28
Kuvio 6. Kirjastopalveluiden kiinnostavuus asuinkunnittain.	29

1 JOHDANTO

Saimme YTY-kirjastoilta (Yhteistyökirjastot) pyynnön tehdä opinnäytetyö, jonka avulla he voisivat parantaa YTY-alueen kirjastopalveluita vastaamaan paremmin ikäihmisten tarpeita ja kehittää alueelle oma kirjaston kotipalvelumalli. Teimme sopimuksen opinnäytetyön tekemisestä kirjastotoimenjohtaja Tarja Kyrönlahden kanssa (Liite 3.). YTY-kirjastoihin kuuluvat Alajärven, Lappajärven, Evijärven, Soinin, Perhon, Vetelin ja Vimpelin kirjastot. Alajärven kirjastoon kuuluu myös Lehtimäen toimipiste. Opinnäytetyömme on osa ”Hyvinvointia senioreiden arkeen” -hanketta, johon Opetusministeriö on myöntänyt avustusta.

Opinnäytetyömme on ajankohtainen, sillä Suomessa väestön ikääntyminen on huomattavaa lähivuosina. Kirjastossa tulisi ottaa paremmin huomioon myös ikääntyvät asiakkaat sekä heidän tarpeensa. Lisäksi vanhustenhuollossa suuntana on se, että laitospaikkoja vähennetään ja vanhukset asuisivat omassa kodissaan niin pitkään kuin se on turvallista ja inhimillistä. Kirjasto on yksi elämän sisällön ja ilon tuoja. On tärkeää, että se on myös niiden saatavilla, jotka eivät erilaista syistä pääse kirjastossa käymään.

Tapasimme YTY-kirjastojen johtoryhmän ensimmäisen kerran syksyllä 2010, jolloin selvensimme opinnäytetyömme aihetta ja tarkoitusta. Tuolloin myös päätimme, että kartoitamme alueen ikäihmisten kirjastopalveluiden käyttöä ja tarvetta kotiin lähetettävän kyselylomakkeen avulla.

Tutkimuksen kohderyhmäksi valitsimme vuonna 2011 65 vuotta täyttävät ja sitä vanhemmat alueen ihmiset. Puhuttaessamme opinnäytetyössämme ikääntyvistä tarkoitamme tätä samaa ikäryhmää. Kyselylomakkeet päätettiin lähettää käyttäen systemaattista satunnaisotantaa. Lomakkeita lähetettiin yhteensä 300 kappaletta kahdessa erässä suhteutettuna jokaisen kunnan asukasmäärään. Saimme vastauksia 83 kappaletta, joita analysoimme käyttäen SPSS-ohjelmaa.

Opinnäytetyömme teoriaosuudessa kerromme suomalaisen kirjaston historiasta, sen tuottamista palveluista, etenkin kirjaston kotipalvelusta sekä niistä tärkeistä asioista, joita kirjaston tulisi ottaa huomioon ikääntyvän asiakkaan kohdalla. Lisäksi käsittelemme kulttuurin ja ikääntyvien suhdetta.

Teoriaosuuden jälkeen käymme läpi tekemämme kyselyn ja siitä saadut tulokset sekä näistä muodostetut kirjastonkäyttäjä-tyypit. Tämän jälkeen esittelemme ehdotuksiamme kirjaston kotipalvelun järjestämisestä. Johtopäätöksissä kerromme työstämme muodostuneet päätelmät kirjastopalveluiden parantamisesta ja arviointiosuudessa pohdimme koko opinnäytetyö-prosessia.

2 KIRJASTOT SUOMESSA

Kirjastot ovat kuuluneet suomalaiseen yhteiskuntaan jo pitkään. Ne ovat kasvaneet muutaman kirjan valikoimasta suuriin kirjakokoelmiin. Tässä luvussa haluamme selvittää suomalaisen kirjastokulttuurin syntyä sekä niitä virallisia tehtäviä, joita kirjastolle on annettu. Lisäksi kerromme, mitä kirjaston peruspalveluihin kuuluu.

2.1 Kirjastojen synty Suomeen

Suomalaisten lukutaidon voidaan katsoa olevan peräisin luterilaisuudesta. Kirkot vaativat, että lukutaito oli ehtona ripille pääsyyn ja avioliittoon astumiselle. Tämä tarkoitti sitä, että papeilla oli velvollisuus opettaa ihmisiä lukemaan. 1700-luvulla kirkon seurakuntakoulut ja palkatut opettajat yleistyivät. Valtion tukemia kansakouluja perustettiin 1860-luvulla ja tämä vauhditti erityisesti tyttöjen oppimista. Suomen luterilaisilla alueilla luku- ja kirjoitustaidon kehitys oli suurta vuosina 1880–1930. Vuonna 1880 luku- ja kirjoitustaitoisia oli 12 prosenttia väestöstä. Yleinen oppivelvollisuus tuli voimaan 1920. Vuonna 1930 jo 84 prosenttia väestöstä osasi sekä lukea että kirjoittaa. (Hietala 1999, 15,17,19.)

Suomen yleisten kirjastojen juuret ulottuvat 1700-luvulle asti. Tuolloin Vaasaan perustettiin ensimmäinen lukuseura vuonna 1794. Myös seurakunnat ylläpitivät 1700-luvulla kirjakokoelmia. Nämä kokoelmat koostuivat lähinnä uskonnollisesta kirjallisuudesta. Sivistyneistön parissa huomattiin kirjastojen merkitys kansan sivistäjänä. Ylioppilaat tukivat 1800-luvulla kirjastojen perustamista mm. kirjalahjoituksilla. Vuonna 1900 Suomessa toimi lähes 2000 kansankirjastoa. (Haasio 2010, 8.)

1850-luvulla kirjastoihin alettiin tehdä lukusaleja. Tämä vauhditti kirjaston käyttöä uudenlaisena vapaa-ajanviettomuotona. Tavoitteena oli saada työläiset pois kadulta parempien harrastusten pariin. (Hietala 1999, 21.)

Suomenkielisen kirjallisuuden synty vaikutti vahvasti kirjastojen ja lukemisen suosion kasvuun. Sellaiset nimet kuin Aleksis Kivi, Minna Canth ja Juhani Aho

lisäsivät kiinnostusta lukemista kohtaan, etenkin tavallisen kansan joukossa. (Haasio 2010, 9.)

2.2 Kirjaston tehtävä

Kirjastolaissa yleisten kirjasto- ja tietopalveluiden tavoitteeksi on asetettu edistää väestön yhtäläisiä mahdollisuuksia sivistykseen, kirjallisuuden ja taiteen harrastukseen, jatkuvaan tietojen, taitojen ja kansalaisvalmiuksien kehittämiseen, kansainvälistymiseen sekä elinikäiseen oppimiseen. Tavoitteena on myös edistää virtuaalisten ja vuorovaikutteisten verkkopalvelujen ja niiden sivistyksellisten sisältöjen kehittymistä. (L 4.12.1998/904, [viitattu 20.9.2011].)

Yleinen kirjasto on paikallinen informaatiokeskus, jonka tehtävänä on tuoda kaikenlainen tieto käyttäjiensä saataville. UNESCO:n (Yhdistyneiden kansakuntien kasvatustiede- ja kulttuurijärjestö) Yleisten kirjastojen julistuksessa on lueteltuna yleisten kirjastojen tehtävät. Näitä ovat muun muassa lasten lukutottumusten luominen ja vahvistaminen jo varhaisessa vaiheessa; suullisen perimätiedon tukeminen; kaikkien ikäryhmien kirjallisten harrastusten ja projektien tukeminen ja osallistuminen niihin, ja niiden alkuun saattaminen mahdollisuuksien rajoissa. (UNESCO: Yleisten kirjastojen julistus 1994, [viitattu 20.9.2011].)

Kunnan tehtävänä on kirjasto- ja tietopalvelujen järjestäminen. Kunta voi järjestää palvelut joko itse, yhteistyössä muiden kuntien kanssa tai haluamallaan tavalla. Asiakkailta tulee olla käytettävissään kirjasto- ja tietopalvelualan henkilöstöä sekä uusiutuva kirjastoaineisto ja -välineistö. Kunnan tulee arvioida omia kirjasto- ja tietopalvelujaan. Arvioinnin tarkoituksena on taata kuntalaisille laadukasta ja jatkuvasti kehittyvää kirjasto- ja tietopalvelua. (L 4.12.1998/904, [viitattu 20.9.2011].)

Myös joissakin hoitolaitoksissa on kirjastoja. Laitokseen joutuneella kansalaisella pitää olla sama oikeus kirjoihin kuin muillakin, joko itse lukemalla tai toisen lukemana. Hoitolaitokseen joutunut saattaa kokea oman arvokkuutensa laskevan eikä sosiaalista kanssakäymistä välttämättä ole niin paljon kuin niin sanotussa ulkomaailmassa. Kirjasto pystyy kulttuurijärjestelmänä tuomaan näitä menetettyjä

kokemisen ja elämisen mahdollisuuksia lähemmäs hoitolaitoksen asiakasta. (Hyyppä & Liikanen 2005, 178.)

2.3 Kirjastot tänään

Vuonna 2010 Suomessa oli 311 pääkirjastoa ja 485 sivukirjastoa. Laitoskirjastoja oli 44 kappaletta. Laitoskirjastoilla tarkoitetaan eri sosiaali- ja terveysalan hoitolaitoksissa sijaitsevia siirtokokoelmia. Vuonna 2010 kirjastoautoja oli 154. Löytyy maastamme yksi kirjastovenekin Länsi-Turunmaalta. Asiakkaiden fyysisiä kirjastokäyntejä oli lähes 53 miljoonaa ja verkkokäyntejä 57 miljoonaa. Lainaajia oli reilu kaksi miljoonaa. (Taiminen 2011.)

Tietoyhteiskunnan kirjasto on hybridikirjasto. Hybridikirjastokäsitteen on esitellyt vuonna 1997 Euroopan Unionin komissio. Hybridikirjastolla tarkoitetaan perinteisen palvelutoiminnan ja yksinomaan digitaalisia aineistoja välittävän digitaalisen kirjaston yhdistelmä. Internet on mahdollistanut hybridikirjaston olemassaolon. EU:n määritelmän mukaan hybridikirjasto on verkostoituva sekatyypinen kirjasto, joka tarjoaa pääsyn maailmanlaajuiseen tietoon erilaisten medioiden, aineistojen ja verkkojen välityksellä. Tavalliseen verkkopalveluun olennaisin ero on hybridikirjaston tarjoama apu aineiston käytössä. Fyysisiä käyttöpaikkoja ovat kuntien pää- ja sivukirjastot sekä kirjastoautot. EU:n visiona on mukauttaa kirjastot palvelemaan yhä enemmän tietoyhteiskuntaa. (Kirjastostrategia 2010 2003, 12.)

Kirjastojen palvelut laajenevat ja kehittyvät muuttuvan yhteiskunnan myötä. Teknologisoituminen ja digitalisoituminen asettavat uusia vaatimuksia kirjastopalveluille. Asiakkaat vaativat yhä henkilökohtaisempaa palvelua. Palvelut ovat myös laajentuneet kasvotusten tapahtuvasta palvelusta verkossa tapahtuvaan palveluun. Tämä asettaa omat haasteensa kirjastonhenkilökunnalle.

2.4 Kirjastopalvelut

Palvelu-käsite on moninainen. Usein sitä käytetään synonyyminä asiakaspalvelutyölle, mutta se voi tarkoittaa myös palvelua palvelutuotteena. Palvelu voidaan myös määritellä tarjottavana toimintona tai hyötynä, joka voi olla aineetonta. (Lovio & Tiihonen 2005, 11.)

Kirjastojen perinteisiin palveluihin kuuluu painetun aineiston, kuten kirjojen ja lehtien, äänikirjojen, videoiden ja musiikkiaineiston, esimerkiksi nuottien, cd-levyjen ja kasettien, välittäminen kansalaisille. Fyysisten kirjastotilojen palveluihin kuuluu mm. tilojen, aineistojen, henkilöstöpalvelujen ja välineiden tarjoaminen. Kirjastot tarjoavat myös yhteisö- ja sidosryhmäpalveluja. Näitä ovat eri-ikäisten oppijoiden ja ryhmien opastus ja tiedonhaun opetus sekä yhteistyö paikallisten toimijoiden ja viranomaisten kanssa. (Kirjastostrategia 2010 2003, 13.)

Kirjastolaitos on koko olemassaolonsa ajan osallistunut aktiivisesti suomalaisen kulttuurin kehittämiseen. Tietoyhteiskunnassa tiedon merkitys kasvaa: tuotanto- ja palvelutoiminnassa tiedon käsittelemiseen liittyvät toiminnot lisääntyvät. Puhutaan myös kulttuurisesta tietoyhteiskunnasta. Molemmista näkökulmista kirjastojen merkitys kasvaa, koska ne välittävät sekä tietoa että kulttuuria. (Kirjastostrategia 2010 2003, 11.)

Suomessa kirjastopalvelut ovat pääasiallisesti maksuttomia. Kirjastojen kaukolainapalvelut kuuluvat kirjaston harvoihin maksullisiin palveluihin. Peruskirjastopalveluista peritään maksua vain myöhästymiskulujen muodossa.

UNESCO rinnastaa yleisten kirjastojen manifestissa maksuttomien peruspalveluiden tärkeyttä maksuttomaan koulutukseen ja terveydenhuoltoon. Maksuttomuus on paitsi käytännön toimintaa myös periaatteellinen julkilausuma tasa-arvon ja demokratian merkityksestä yhteiskunnassa. (Heinisuo, Koskela & Saine 2004, 17.)

Kirjastojen lisäpalveluita ovat mm. erilaiset lukupiirit, välinelainausta, taidenäyttelyt ja kirjavinkkaus. Välinelainausta voi olla esimerkiksi urheiluvälineiden, kuten kävelysauvojen tai vaikkapa lasten lelujen lainausta kirjastosta. Kirjavinkkauksella tarkoitetaan kirjoista kertomista ja kirjojen avaamista kuulijoille, kuitenkin niin ettei juoni täysin paljastu, mutta lukijan kiinnostus kirjaa kohtaan herää.

3 KIRJASTOJEN KOTIPALVELU

Yhtenä opinnäytetyömme tavoitteena oli kehittää YTY-kirjastoille vaihtoehtoja kirjaston kotipalvelun toimijoista. Seuraavaksi käymme läpi kotipalvelu-käsitettä, kotipalvelun historiaa ja esittelemme muutamien paikkakuntien kirjastojen kotipalvelua.

3.1 Kirjaston kotipalvelu käsitteenä

Kirjaston kotipalvelutoiminnalla tarkoitetaan yleisten kirjastojen tarjoamaa palvelua niille kunnan asukkaille, jotka eivät itse esimerkiksi sairauden, vamman tai korkean iän vuoksi voi asioida kirjastossa (Laakso 2010, 9). Kirjaston kotipalvelu saatetaan terminä sekoittaa sosiaali- ja terveystoimen palveluihin ja siksi kirjaston kotipalvelusta puhuttaessa on hyvä korostaa kirjasto-sanaa selvyuden vuoksi. Perinteinen kirjaston kotipalvelu toimii usein siten, että kirjastossa pakataan asiakkaan toivotat kirjat ym. aineisto kassiin ja kuljetetaan se asiakkaalle joko kirjaston henkilökunnan, kunnan sosiaalitoimen työntekijöiden tai kolmannen sektorin toimesta. Asiakkaiden luona käydään yleensä kerran kuukaudessa ja uutta lainausmateriaalia vietäessä vanhat lainaukset tuodaan takaisin kirjastoon. Kirjaston kotipalvelu on maksutonta. (Laakso 2010, 10.)

3.2 Kirjaston kotipalvelun historia

Tiettävästi maailman ensimmäinen kirjaston kotipalvelutoiminta aloitettiin vuonna 1941 Yhdysvaltojen Clevelandin yleisessä kirjastossa. Toisen maailmansodan jälkeen toiminta levisi Eurooppaan. Suomeen kirjaston kotipalvelutoiminta tuli Ruotsin kautta. Vuonna 1961 Keravan kauppalankirjasto tarjosi kirjaston kotipalvelua ensimmäisenä Suomen kirjastona. (Laakso 2010, 9.)

Kansainvälisen kirjastojärjestön IFLA:n mukaan kirjaston kotipalvelua tarvitsee yksi tuhannesta kunnan asukkaista. Tämä tavoite ei toteudu suurimmassa osassa Suomen kuntia. Suurten ikäluokkien vanhetessa kirjaston kotipalvelua tullaan tarvitsemaan yhä enemmän. (Laakso 2010, 10.)

Kirjastojen kotipalvelua ei ole tilastoitu erikseen, sillä sen tilastointi ei ole kuulunut Suomen yleisten kirjastojen tilastoihin. Siksi tietoja esimerkiksi käyttäjämääristä ei ole juurikaan saatavissa. Muutamissa yksittäisissä kirjastoissa kotipalvelua oli kuitenkin tilastoitu jo pitkään. Kirjaston kotipalvelutoiminta -kirjasta (Laakso 2010) löytyy kirjastoille vuonna 2008 lähetettyjen kyselyiden tuloksia. Laakson (2010) tutkimukseen vastasi 66 kuntaa, jossa neljällä oli suunnitteilla kotipalvelutoiminnan aloittaminen ja kahdella kunnalla ei tuolloin ollut kotipalveluasiakkaita, mutta oli valmiudet toimia. (Laakso 2010, 8, 58–59.)

3.3 Kirjaston kotipalvelutoimintaa Suomessa

Kirjastojen kotipalvelu toimii pääpiirteittäin jokaisella paikkakunnalla samaan tyyliin. Useimmilla paikkakunnilla kirjaston kotipalveluita pyörittävät kirjastojen omat työntekijät. Joillakin paikkakunnilla kirjaston kotipalveluun on yhdistetty myös muunlaista kirjastotoimintaa.

Helsinki. Helsingissä kirjaston kotipalvelu on nimetty Kotikirjasto Ilonaksi. Kotikirjasto Ilonaa pyörittää viisihenkinen tiimi. Asiakkaita heillä on noin 400. Virkailijat keräävät lainattavan aineiston kasseihin ja Kotikirjaston Ilona-autolla aineisto kuljetaan eri puolille Helsinkiä. (Kotikirjasto Ilona, [viitattu 13.10.2011].)

Kotikirjasto Ilonan asiakkailta on monta eri vaihtoehtoa, kuinka he voivat jättää lainatoiveensa virkailijoille. Asiakas voi soittaa tai lähettää sähköpostia kirjastoon. Toiveet voi myös kirjoittaa paperille ja paperi kulkeutuu palautuvien kirjojen mukana kirjastoon. Lainaukset voi tehdä myös HelMet-verkkokirjaston kautta. (Kotikirjasto Ilona, [viitattu 13.10.2011].)

Kepri-kirjastot. Kepri-kirjastoihin kuuluvat Kannonkosken, Karstulan, Keuruun, Kinnulan, Kivijärven, Kyyjärven, Multian, Pihtiputaan, Saarijärven ja Viitasaaren kirjastot. Kepri-kirjastojen kotipalvelu toimii sosiaalitoimen kotipalvelun avulla. Kotipalvelun työntekijä vie uuden lainausmateriaalin asiakkaalle ja tuo samalla vanhan pois. Kepri-kirjastojen alueella siirtokokoelmia on muutamissa vanhusten hoivapaikoissa ja päiväkeskuksessa. (Kepri-kirjastot [viitattu 13.10.2011].)

Kaarina. Kaarinan kirjaston kotipalvelun nimi on Kotikirjasto Hopeakettu. Kotikirjasto Hopeaketun asiakkaat saavat kerran kuukaudessa kirjastoaineiston kotiinsa ja vanha aineisto viedään samalla takaisin kirjastoon. Kotikirjasto Hopeaketun henkilökunta kiertää kaksi kertaa vuodessa erilaisissa kerhoissa ja laitoksissa vinkkaamassa kirjastoon hankitusta aineistosta. Kirjavinkkauksia järjestetään keväisin ja syksyisin. (Kaarina 30.12.2010.)

Jyväskylä. Jyväskylän kaupunginkirjaston kotipalvelu kuljettaa lainattavan aineiston asiakkaalle kerran kuukaudessa keskiviikkoisin. Laina-ajat ovat joustavia ja niistä sovitaan aina käyntikertojen yhteydessä. Myöhästymismaksuja ei peritä. (Jyväskylän kaupunginkirjasto 2011, [viitattu 13.10.2011].)

Kaupunginkirjaston kotipalvelun asiakkaaksi voi ilmoittautua ottamalla yhteyttä kirjastoon. Kotipalvelussa voi yhdellä kertaa olla 30 asiakasta ja uudeksi asiakkaaksi pääsee, kun paikkoja vapautuu. Tämän takia asiakkaaksi pääsemistä voi joutua odottamaan melko kauankin. Jyväskylän kaupunginkirjasto hoitaa muutaman laitospalvelun lisäksi siirtokokoelmia Jyväskylän kaupungin päiväkeskuksiin, vanhusten palvelukeskuksiin ja vanhainkoteihin. (Jyväskylän kaupunginkirjasto 2011, [viitattu 13.10.2011].)

4 KIRJASTO TAITEEN AARREAITTANA

Taiteella ja taideteoksilla tarkoitamme työssämme erilasten maalausten ja taulujen lisäksi musiikillisia ja äänimaailmallisia teoksia, kirjallisia tuotoksia, kuten runoja, lyriikoita ja romaaneja, näytelmiä, veistoksia ja muita ihmisen luomia tuotoksia. Osa edellä mainituista tuotoksista kuuluu kirjaston lainausmateriaaleihin, esimerkiksi elokuvat, kirjat ja musiikki. Kirjasto voi olla mukana järjestämässä erilaisia piirejä ja kerhoja, joissa ollaan kosketuksissa taiteen kanssa joko itse tekemällä tai vain keskustelemalla siitä. Tässä luvussa kerromme taiteen ja sen tekemisen merkityksestä ihmisille, etenkin ikääntyville. Palaamme tähän kappaleeseen johtopäätöksissä, jolloin pohdimme palveluiden parannusehdotuksia YTY-kirjastoille.

Taide. Taiteen voima on sen kokonaisvaltaisessa tavassa puhutella ihmistä. Jos taidekokemus on syvä, sitä nimitetään usein esteettiseksi kokemukseksi tai elämykseksi. Sille on ominaista unohtuminen hetkeksi teoksen äärelle. Jotkut voivat jopa kokonaan menettää ajantajunsa. Myöhemmin voi olla vaikea arvioida taideteoksen tarkasteluun käytettyä aikaa. Hyvän ja kauniin kokemukset syntyvät, kun ihminen on kokenut, että jokin asia on hänelle arvokas ja merkityksellinen. Esteettiset kokemukset tuottavat mielihyvää ja laukaisevat stressiä. (Simpanen 2007, 10.)

Taiteen voima on siinä, että se voi muuttaa ihmistä hänen omien kokemustensa kautta. Ketään ei voi kuitenkaan pakottaa kokemaan, sillä taiteen kokeminen aiheuttaa epävarmuutta herättämällä kysymyksiä antamatta vastauksia. Taiteen äärellä ihminen saattaa olla hämmentynyt, liikuttunut ja haavoittuvainen. Taideteos voi olla kokijalleen myös epämiellyttävä ja vastenmielinen. (Simpanen 2007, 14.)

Taidetta ei tarvitse vain pelkästään katsoa, vaan sitä voi myös itse synnyttää. Ihminen voi taiteen kautta tuoda esille omia tuntemuksiaan ja ajatuksiaan. Esille voivat nousta myös sellaiset tunteet, joita taiteen tekijä ei itse edes tiennyt olevan olemassa. Taide toimii ikään kuin tunteiden tulkkina, se muuttaa tunteet joksikin konkreettiseksi. (Ahonen 1994, 15.)

Tähänastinen kiinnostus ikäihmisten taidetoimintaan on ollut varsin vähäistä ja osittain vinoutunutta. Ikäihminen on nähty pelkästään taidetoiminnan kohteena. Usein kuulee puhuttavan erilaisista virikepalveluista, joita voi esimerkiksi saada valmiina kursseina, mutta harvoin panostetaan kunnolla ikäihmisen omaan luovuuteen. (Hohenthal-Antin 2006, 23.)

Luovuus. Luovuus voidaan nähdä voimavarana, jonka avulla ihminen voi oppia tuntemaan ja eheyttämään niin itseään kuin ympäröivää maailmaa. Luovuus on meissä kaikissa synnynnäisesti, mutta sen käyttöä ja kanavoimista voi joutua opettelemaan. Liiallinen itsekritiikki voi olla esteenä luovuudelle, sillä luovuus voi tuntua typerältä ja lapselliselta. (Ahonen 1994, 18.)

Taidetuotannon edellytyksenä on aina jonkinlainen luova prosessi, vaikka itse luovuus voikin esiintyä myös monilla muilla elämän osa-alueilla. Myöhemmän iän luovuudesta on sanottu, että sitä on hyvin vähän. Ikääntyneiden luovuustutkimus on kuitenkin ollut vähäistä, jonka takia luovuuden ja taidetoiminnan merkityksestä ikäihmisille tiedetään varsin vähän. Erilaisissa luovuuden menetelmissä yhteisenä piirteenä esiintyy rohkeus ja ilmaiseminen. Rohkeutta ikäihmisiltä yleensä löytyy, mutta kuinka se saadaan kanavoitua luovuuden ilmaisemiseen, vaatii asenteiden muuttamista koko yhteiskunnalta. (Hohenthal-Antin 2006, 37–41.)

Merkitys. Kirjassaan ”Kutkuttavaa taidetta – Taidetoiminta seniori- ja vanhustyössä” (2006, 123) Leonie Hohenthal-Antin pohtii taidetoiminnan merkitystä ikäihmisille. Hän sanoo, että taide voi ehkäistä syrjäytymistä, kiinnittää ikäihmisen yhteisöön, vahvistaa identiteettiä, lisätä hyvinvointia, olla sukupolvia yhdistävä lenkki sekä tarjota muistelutyölle menetelmiä. Isto Ruoppila taas toteaa artikkelissaan ”Iäkkäiden henkilöiden harrastukset” (2004, 490), että harrastusten hyvinvoinnillinen merkitys rakentuu pitkälti siihen, että iäkkäät henkilöt voivat itse valita mieliharrastuksensa.

Lukeminen on ehdottomasti yksi merkittävimpiä harrastuksia ikääntyvillä. Tämä toteamus vahvistuu etenkin Tervaskannot-kirjassa (Hervonen, Jylhä & Oinonen 1996), jossa on 19 vanhuksen haastattelut. Kirjan kaikki vanhuksat ovat yli 90-vuotiaita ja he kertovat haastatteluissa elämästään ja hyvän vanhuuden edellytyksistä. Huomattavan suuri osa kirjan vanhuksista kertoo kuluttavansa

vapaa-aikaansa lukemalla lehtiä ja kirjoja. Vain muutamat eivät mainitse lukevansa mitään. Vuonna 1901 syntynyt mies kertoi olleensa koko elämänsä mahdottoman ahne lukemaan, mutta toteaa häpeäkseen lukevansa pääasiassa ajanvietekirjallisuutta kuten sota-, salapoliisi- ja rakkausromaneja (Hervonen ym. 1996, 168).

Nykyään ikäihmisillä on laajat ja hyvät mahdollisuudet osallistua monipuoliseen harrastustoimintaan. Useat järjestöt ja yhteisöt järjestävät ikäihmisille monenlaista kurssi-, kerho ja opiskelutoimintaa, joiden sisältönä voi olla esimerkiksi liikunta, historia, sukututkimus, erilaiset taideharrastukset, kielten opiskelu ja kädentaidot. Ikäihmiset osallistuvat harrastustoimintaan mielellään, mikä varmasti osaltaan johtuu siitä, että työelämästä irtautumisen jälkeen monille jää melko paljon vapaa-aikaa. Toiveet sisällöltään rikkaasta ja monipuolisesta vanhuudesta täyttyvät suureksi osaksi harrastusten ja muiden itse valittujen toimintojen kautta. (Ruoppila 2004, 478.)

Hyvinvointi ja terveys ovat enemmän kuin sairauksien ja kivun puuttumista. Terveys on jatkuva prosessi, jossa fyysiset ja psyykkiset osa-alueet ovat vuorovaikutuksessa toisiinsa. Terveellisyys ei ole vain tervettä ruokavaliota, kuntoilua ja stressin välttelemistä. Kaikki ne valinnat jokaisella elämänalueellaan, joita ihminen elämänsä aikana tekee, vaikuttavat terveyteen. Terve ihminen on elävä ja tuntee olonsa eheäksi. (Ahonen 1994, 25.)

5 IKÄÄNTYVIEN ERITYISTARPEET KIRJASTOISSA

Seuraavaksi tutustumme tärkeimpiin asioihin, joita kirjastojen tulisi ottaa huomioon ikääntyvien asiakkaiden kohdalla. Kirjasto on julkinen tila, johon kaikilla tulisi olla oikeus, joten kirjaston tulee myös olla sellainen, että kaikki voivat sitä vaivattomasti käyttää.

Näkö. Ikääntymiseen liittyvät näkötoimintojen muutokset ovat joko kuvan laadun muutoksia tai korkeampien näkötoimintojen muutoksia. Kuvan laadun muutokset liittyvät silmien väliaineiden samentumiin tai verkkokalvon tai näköratojen vaurioihin, kun taas korkeampien näkötoimintojen muutokset liittyvät aivovaurioihin. Iän mukanaan tuoma näkötoimintojen muutos eli ikänäköisyys, tarkoittaa lähelle tarkentamisen vaikeutta, se ei muuta näön laatua, jos osataan valita oikeat lähityöskentelymukavuuden palauttavat silmälasit. Ikänäköisyyden kompensoimiseksi on kehitelty useita erilaisia silmälasiratkaisuja. Lähikatselulasit ovat joko pelkät lukulasit, kaksiteholasit tai progressiiviset moniteholasit. Kaksiteholaseissa lukuosa näkyy selvästi tai on häivytetty ja progressiivisissa moniteholaseissa lähikorjaus lisääntyy portaattomasti kohti linssin alareunaa. (Heinikainen & Rantanen 2008, 171–179.)

Kirjastoissa näön heikkeneminen tulisi ottaa huomioon tilaratkaisuissa ja palvelujen tarjonnassa. Kirjaston tilojen tulee olla riittävän valaistuja, muttei kuitenkaan liian kirkkaita, jottei liika kirkkaus häiritse. Värimaailman tulee olla selkeä. Värejä tulee hyödyntää opastuksessa, mutta kuitenkin hillitysti, ettei liika värien käyttö tee tilasta sekavaa.

Kirjastojen valikoimassa tulee olla isotekstisiä kirjoja, jotka on suunniteltu heikentyneen näköaistin omaaville lukijoille. Myös erilaiset äänikirjat ovat viime vuosien aikana kasvattaneet suosiotaan ja niiden valikoima onkin kasvanut huomasti. Äänikirjat eivät enää ole vain lapsille suunnattuja satukasetteja vaan nykyään valikoimasta löytyy sekä kotimaisten että ulkomaalaisten huippukirjailijoiden romaaneja.

YLE:n haastattelussa Jaana Savela Seinäjoen kirjastosta kehottaa kirjastotyöntekijöitä vilkaisemaan myös kirjojen sisälle, jotta voivat paremmin

suositella kirjoja ikääntyville. Kirjojen sivut eivät nimittäin saisi olla liian valkoisia, sillä ne saattavat häikäistä ja tehdä kirjan lukemisesta huononäköiselle vieläkin vaikeampaa. (Koski 2011, [viitattu 17.10.2011].)

Kuulo. Ikäkuulolla tarkoitetaan niitä kuuloaistin muutoksia, jotka syntyvät tavallisen ikääntymisen myötä, ilman erityisen sairauden vaikutusta. Ikäkuulo ei tarkoita vain kuuloherkkyyden heikkenemistä, vaan siihen liittyy myös muita kuuloaistin toimintaan liittyviä häiriöitä.

Kuulon heikkeneminen voi altistaa ihmisen monenlaisille psykososiaalisille ongelmille. Kun kuulo heikentyy, keskustelemisesta tulee vaivalloisempaa ja näin ollen ihminen väsyä kuulemiseen liittyvien ponnisteluiden seurauksena. Seurauksena voi olla turhautuneisuus, ahdistuneisuus, epäluuloja, pelkoja, yksinäisyyttä, masennusta, häpeää sekä näiden myötä elämänlaadun heikkenemistä. (Heinikainen & Rantanen 2008, 158–169.)

Kuulon heikkeneminenkin voidaan ottaa kirjastossa huomioon. Tämä tapahtuu niin ikään tilaratkaisuilla. Kirjasto tiloista tulee suunnitella sellaisia, ettei niissä kaiu tai kuulu liikaa esimerkiksi tietokoneista aiheutuvaa haitallista melua.

Liikkuminen. Luuston ikään liittyville muutoksille on tyypillistä luun menetys vanhenemisen myötä. Luun määrä saattaa vähentyä ja luiden rakenne heikentyä jo 35 vuoden iässä. Muutokset ovat selvempiä 50. ikävuoden jälkeen. Naisilla luun haurastuminen tuolloin on selkeämpää, sillä vaihdevuosien aikana estrogeenin tuotanto heikkenee ja luun resorptio eli hajoaminen lisääntyy. Myös lihasmassan vähentyminen on tyypillistä ikääntymisen myötä. Lihasvoiman heikkeneminen saattaa olla keskeinen toiminnanvajauksien riskitekijä iäkkäillä ihmisillä. (Heinikainen & Rantanen 2008, 102–119.) Seinäjoen kirjastosta Jaana Savela muistuttaa kirjastotyöntekijöitä huomioimaan myös kirjan painon, sillä ikääntyneen ihmisen voi olla vaikea kannatella painavaa kirjaa kauan aikaa tai se ei onnistu ollenkaan. Tällöin voisi tarjota asiakkaalle esimerkiksi lukutelinettä. (Koski 2011, [viitattu 17.10.2011].)

Liikkuminen kirjastossa tulisi tehdä helpoksi. Korkeita kynnyksiä ei saisi olla, käytävien pitäisi olla tarpeeksi suuria, jotta niissä mahtuu kulkemaan myös

erilaisten apuvälineiden kanssa ja ovien pitäisi olla itsestään aukeavia tai ainakin kevyitä aukaista.

6 IKÄÄNTYVIEN KIRJASTOKÄYTTÄYTYMINEN YTY-ALUEELLA

Tässä luvussa käymme läpi tutkimusongelmaamme, tutkimustapaamme, tekemäämme kyselyä sekä siitä tulleita tuloksia. Tarkoituksenamme on tuottaa YTY-kirjastoille aineistoa, jonka pohjalta toimipisteet voivat tarkastella omaa palvelutarjontaansa ja uudistaa sitä tarpeidensa mukaan.

6.1 Tutkimusongelma ja tutkimusmenetelmät

Opinnäytetyöllämme on tarkoituksena kehittää YTY-kirjastojen palveluita vastaamaan paremmin alueen ikääntyvien tarpeita sekä kehittää kotipalvelumalleja, joiden avulla YTY-kirjastot voisivat suunnitella heille sopivan kotipalvelumallinsa.

Opinnäytetyömme on toimintatutkimus, sillä tarkoituksena on kyselytulosten pohjalta kehittää YTY-kirjastojen palveluita alueen ikääntyville sopivammiksi ja luoda kotipalvelumalleja. Toimintatutkimuksen perusideana on ottaa ihmiset, joita tutkimus koskettaa, mukaan tutkimushankkeeseen sen täysivaltaisina jäseninä sekä yhdessä pyrkiä toteuttamaan yhdessä asetettuja päämääriä (Eskola & Suoranta 1998, 129). Opinnäytetyössämme olemme ensin tutustuneet YTY-kirjastojen toimintaan ja palvelutarjontaan. Tämän jälkeen otimme vuonna 2011 65 vuotta täyttävät ja sitä vanhemmat YTY-alueen ihmiset mukaan lähettämällä heille kyselyn. He ovat mukana tutkimuksessa vastaamalla kyselyyn. Vastaustensa kautta he ovat vaikuttamassa sekä toteuttamassa asetettuja päämääriä, eli kehittämässä alueen kirjastopalveluita. Toimintatutkimuksen lisäksi opinnäytetyössämme on piirteitä sekä laadullisesta että määrällisestä tutkimuksesta. Opinnäytetyössämme laadullisen tutkimuksen piirteitä on tyypittelyn käyttö ja määrällisen piirteitä on kyselylomakkeen käyttäminen.

Tulostenkeruumenetelmäksi valitsimme kyselyn, jossa oli monivalintakysymyksiä sekä muutamia avoimia kysymyksiä. Tarkoituksenamme oli, että jos aikaa on teemme vielä muutamia teemahaastatteluita, jossa painotamme lukemisen merkitystä. Haastatteluita emme kuitenkaan tehneet.

Kyselylomakkeiden käsittelyssä käytimme SPSS-ohjelmaa. Ohjelman avulla teimme myös tulosten lukua helpottavia kuvioita. Tulosten analysoinnissa käytimme yhtenä keinona myös tyypittelyä. Tyypittelyssä on kysymys aineiston ryhmittelystä tyypeiksi eli selviksi ryhmiksi samanlaisia tarinoita. Tyypit tiivistävät ja tyypillistävät, niihin yhdistetään kaikkea sellaista, jota yksittäisessä vastauksessa ei ole. (Eskola & Suoranta 1998, 182.) Olemme kyselyiden tuloksista muodostaneet erilaisia kirjastonkäyttäjentyyppejä, joita esittelemme tämän luvun lopussa.

6.2 Kyselyn toteutus

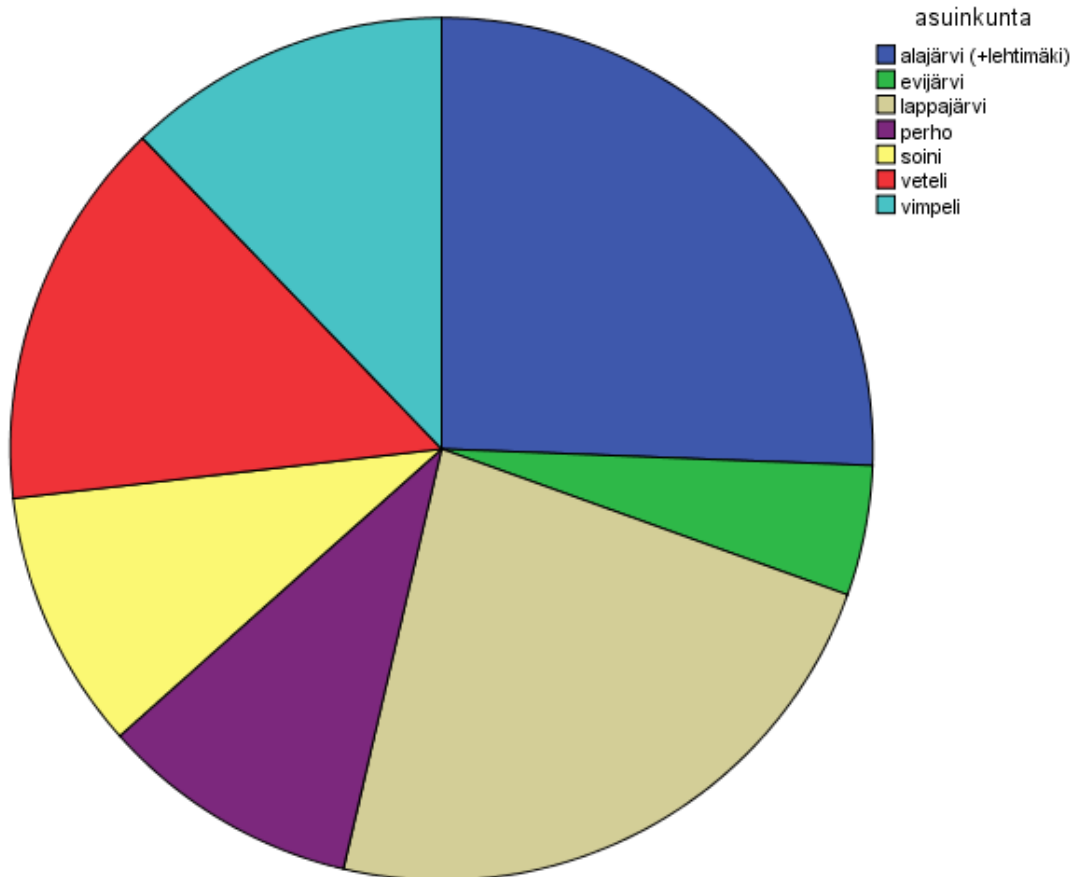
Valitsimme kohderyhmäksemme vuonna 2011 65 vuotta täyttävät ja sitä vanhemmat YTY-kirjastoalueen asukkaat. Kyselylomaketta ja saatekirjettä työstimme yhdessä YTY-kirjastojen johtoryhmän kanssa. Ennen virallista lähetystä testasimme lomakkeen toimivuutta tuttavillamme ja heidän antaman palautteen perusteella teimme parannukset lomakkeeseen.

Saatekirje (Liite 1.) ja kyselylomake (Liite 2.) lähetettiin postitse. Lähetimme kyselylomakkeita kahdessa erässä, koska ensimmäisellä kerralla kyselylomakkeita ei palautunut tarpeeksi, jotta tutkimustulos olisi luotettava. Kyselylomakkeita lähetettiin molemmilla kerroilla 150 kappaletta, eli yhteensä 300. Ensimmäisellä kerralla lomakkeita palautui 46 kappaletta ja toisella 37, eli yhteensä saimme lomakkeita takaisin 83.

Kyselylomakkeita lähetettiin suhteessa kunnan asukasmääriin. Suuremmille paikkakunnille lähetettiin enemmän lomakkeita kuin pienemmille. Esimerkiksi noin 10 500 asukkaan Alajärvelle lomakkeita lähetettiin 108 ja vajaan 2 400 asukkaan Soiniin kyselyitä lähetettiin 26 kappaletta (Alajärven kaupunki [Viitattu 3.10.2011]; Soini [Viitattu 3.10.2011]). Kyselyt lähetettiin ikäihmisille käyttäen systemaattista satunnaisotantaa.

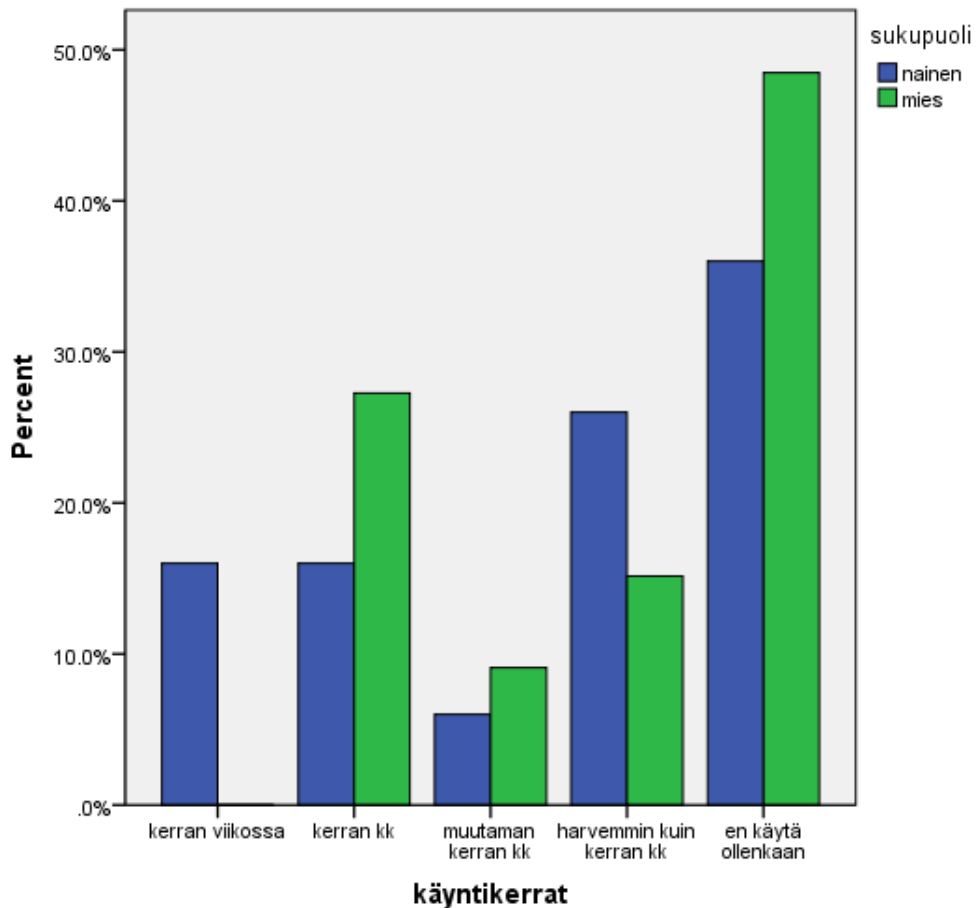
6.3 Tulokset

Kyselyyn vastanneista 50 oli naisia ja 33 miehiä. Nuorin vastaajista oli 64-vuotias ja vanhin 94-vuotias. Vastaajien keski-ikä oli 74.5 vuotta. Reilu kolmannes 81 vastaajista asui keskustassa.

Kuvio 1. Vastaajat asuinkunnittain.

Eniten vastauksia tuli Alajärveltä (21 vastausta), mikä on myös suurin YTY-kirjastoalueen paikkakunta. Vaikka Evijärvi, Lappajärvi, Perho, Veteli ja Vimpeli ovat suurin piirtein samankokoisia kuntia, vastausmäärät vaihtelevat yllättävän paljon. Esimerkiksi Lappajärveltä vastauksia tuli 19 kappaletta, mikä on melkein saman verran kuin Alajärveltä. Evijärveltä vastauksia ei tullut kuin neljä. Perhosta vastauksia tuli kahdeksan kappaletta, Vetelistä 12 ja Vimpelistä 10. Vaikka Soinissa on näistä paikkakunnista vähinten asukkaita, vastauksia tuli kuitenkin saman verran kuin Perhosta. (Kuvio 1.)

Kuvio 2. Käyntikerrat sukupuolittain.

Kirjaston käyttö. Vastaajista lähes puolet (41 %) ei käytä kirjastoa ollenkaan ja runsas viidennes käyttää kirjastoa harvemmin kuin kerran kuukaudessa (Kuvio 2). Kysyttäessä, miksi vastaaja käyttää kirjastopalveluita harvoin tai ei käytä ollenkaan, 71 vastaajasta 30 kertoi, ettei koe tarvitsevansa palveluita. Viiden mielestä kirjasto on liian kaukana ja 11 kirjaston käyttöön vaikutti terveydentila. Muiksi syiksi kerrottiin mm. kiire ja ajan puute, omien kirjojen ja lehtien lukeminen sekä se, ettei lukeminen vain kiinnosta. (Kuvio 3.)

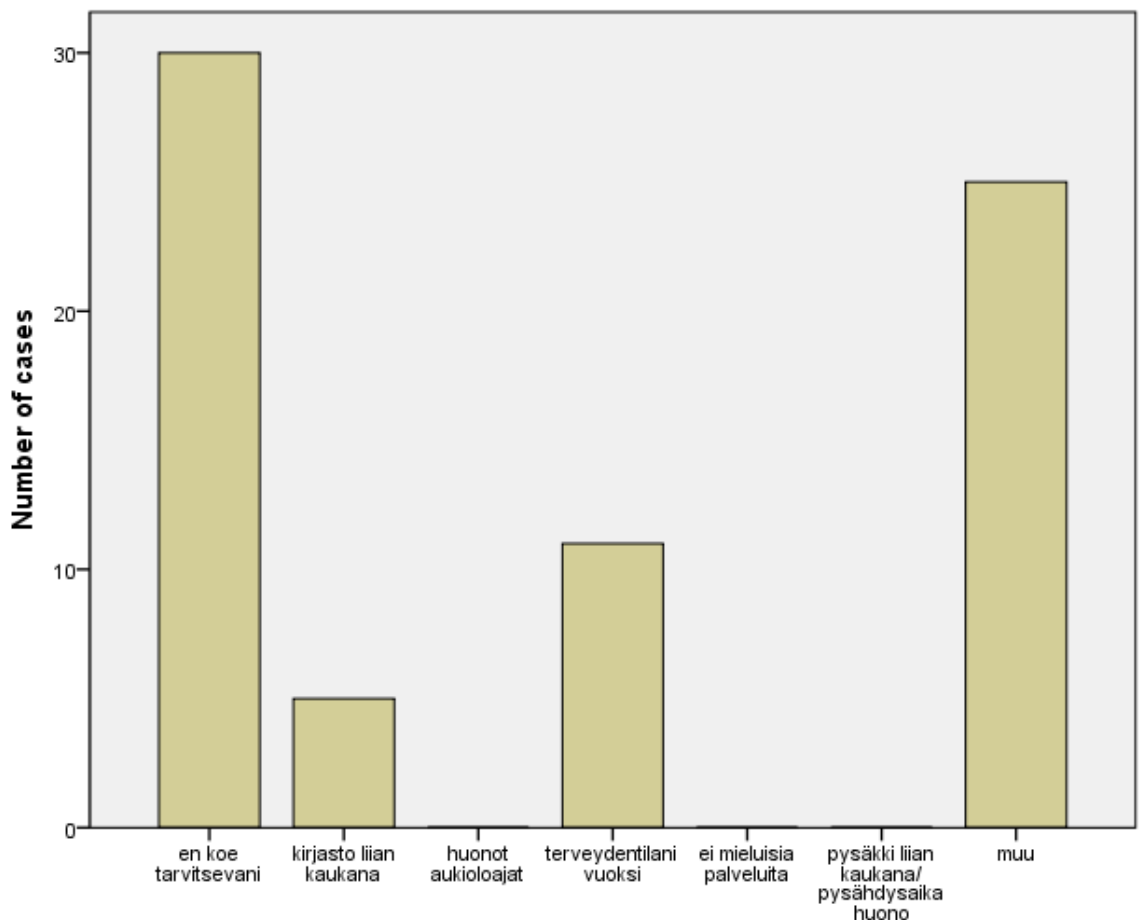
”En jaksakaan kävellä kirjastoon asti.” Nainen 87 v.

”Paljon muita harrastuksia, ei jää paljon aikaa kirjojen lukemiseen, ja myös silmät väsyvät helposti, jos lukee pitempään.” Nainen 68 v.

”Ajan puute.” Nainen 67 v.

”Minulla lukeminen jää muiden harrastusten vuoksi vähälle. Vanha äiti ja lastenlapset, heille yritän saada aikaa myös.” Nainen 69 v.

Naisista kahdeksan, eli noin kymmenen prosenttia kaikista vastaajista, käy kirjastossa kerran viikossa, kun taas miehistä kukaan ei käy viikoittain kirjastossa. Muutaman kerran kuussa kirjastossa käy seitsemän prosenttia vastanneista ja kerran kuussa 21 prosenttia. (Kuvio 2.)

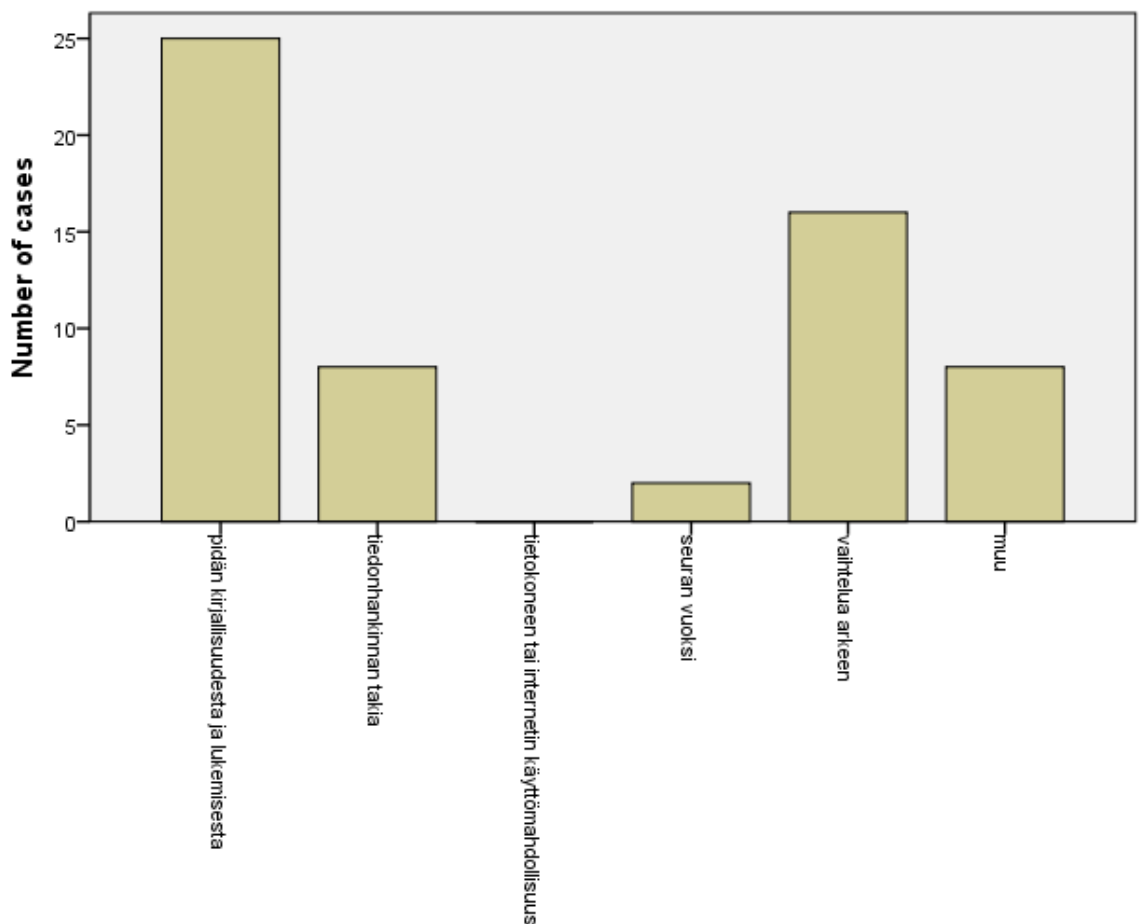
Kuvio 3. Syitä, miksi kirjastoa ei käytetä.

Kirjaston aukioloajat, palvelut tai kirjastoauton pysäkin sijainti sekä kirjastoauton pysähdysajat eivät vastaajien mielestä vaikuttaneet kirjaston käyttöön (Kuvio 3).

Kysymykseen ”Jos käytätte kirjastopalveluita usein tai melko usein, miksi?” saimme 59 vastausta. Näistä vastauksista noin 42 prosenttia piti kirjallisuudesta ja lukemisesta, 14 prosenttia kävi kirjastossa tiedonhankinnan takia ja reilut kolme prosenttia käytti kirjastopalveluita seuran vuoksi. (Kuvio 4.)

Vaihtelua arkeen kirjastossa käyminen toi 27 prosentille vastanneista. Naisten ja miesten välisessä vertailussa huomasimme, että molemmat kävivät kirjastossa pääasiassa, koska pitävät kirjallisuudesta ja lukemisesta. Naisilla toinen suuri syy oli, että haluavat vaihtelua arkeen, kun taas miehet olivat kiinnostuneita tiedonhankinnasta. Tietokoneen ja internetin käyttömahdollisuus ei ollut kenellekään syy käyttää kirjastoa. Muita syitä, miksi kirjastopalveluita käytettiin, olivat mm. lukutottumukset ja palveluiden käyttäminen ajanvietteenä. (Kuvio 4.)

”Hinkuan lukemista.” Nainen 65 v.

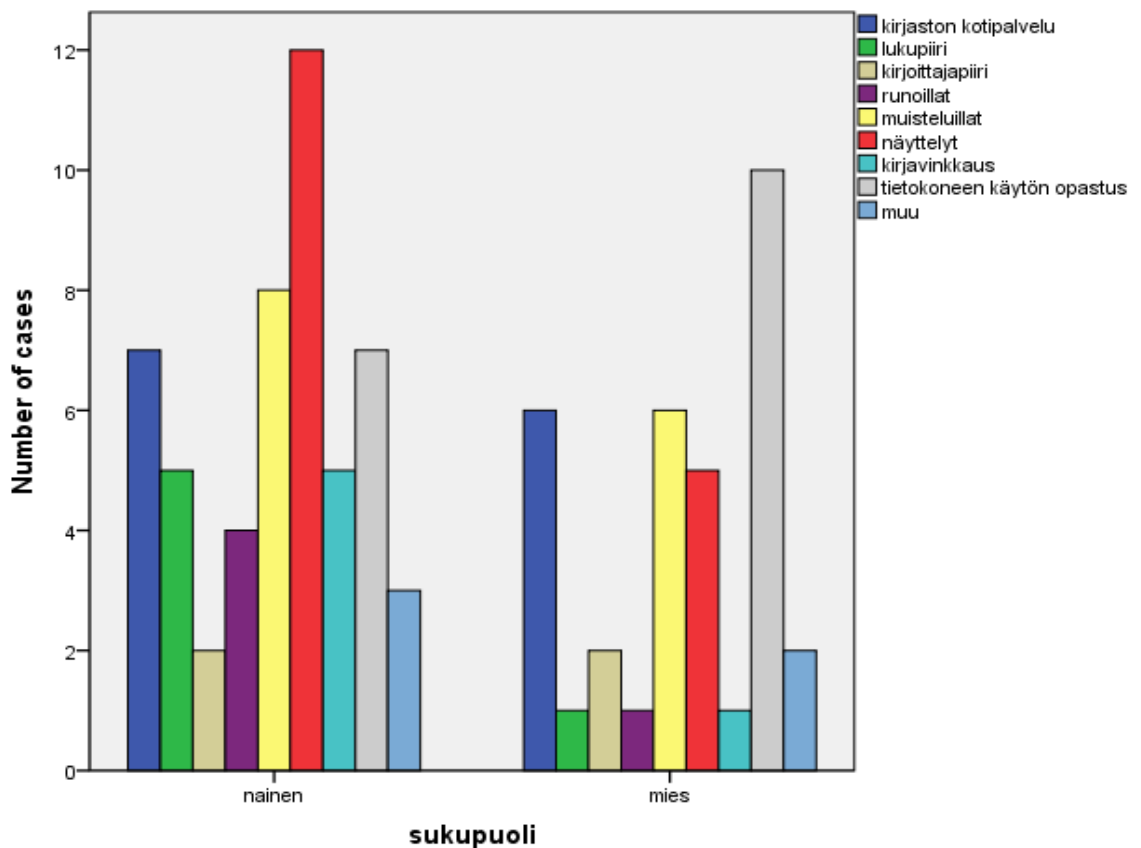

Kuvio 4. Syitä kirjaston käyttöön.

Saatavuus. Kyselystämme selvisi, ettei kirjastopalveluiden saatavuudella ole vastaajien mielestä merkitystä niiden käyttöön. Kysymykseen vastasi 74, joista 64 mielestä saatavuudella ei ole vaikutusta palveluiden käyttöön. Kymmenen vastaajaa käyttäisi kirjastopalveluita enemmän, jos ne olisivat paremmin saatavilla. Vastauksissa ei ollut eroja miesten ja naisten välillä.

Käytön muuttuminen. Kysyttäessä, onko kirjastopalveluiden käyttö muuttunut viimeisen viiden vuoden aikana, 83 vastaajasta 51 (25 naista ja 26 miestä) ilmoitti, ettei käyttö ole muuttunut. Palveluiden käyttö oli vähentynyt 13 vastaajalla, joista kymmenen oli naisia. Vastaajista seitsemän kertoi käytön lisääntyneen. Syitä palveluiden käytön vähentymiselle oli mm. heikentynyt terveydentila, vaikeus löytää mieluisia kirjoja sekä palveluiden tarpeen vähentyminen, eräs vastaaja ostaa kirjat levyinä ja toinen katselee mieluummin televisiota. Suurin syy käytön lisääntymiselle oli vapaa-ajan lisääntyminen eläkkeelle jäätessä.

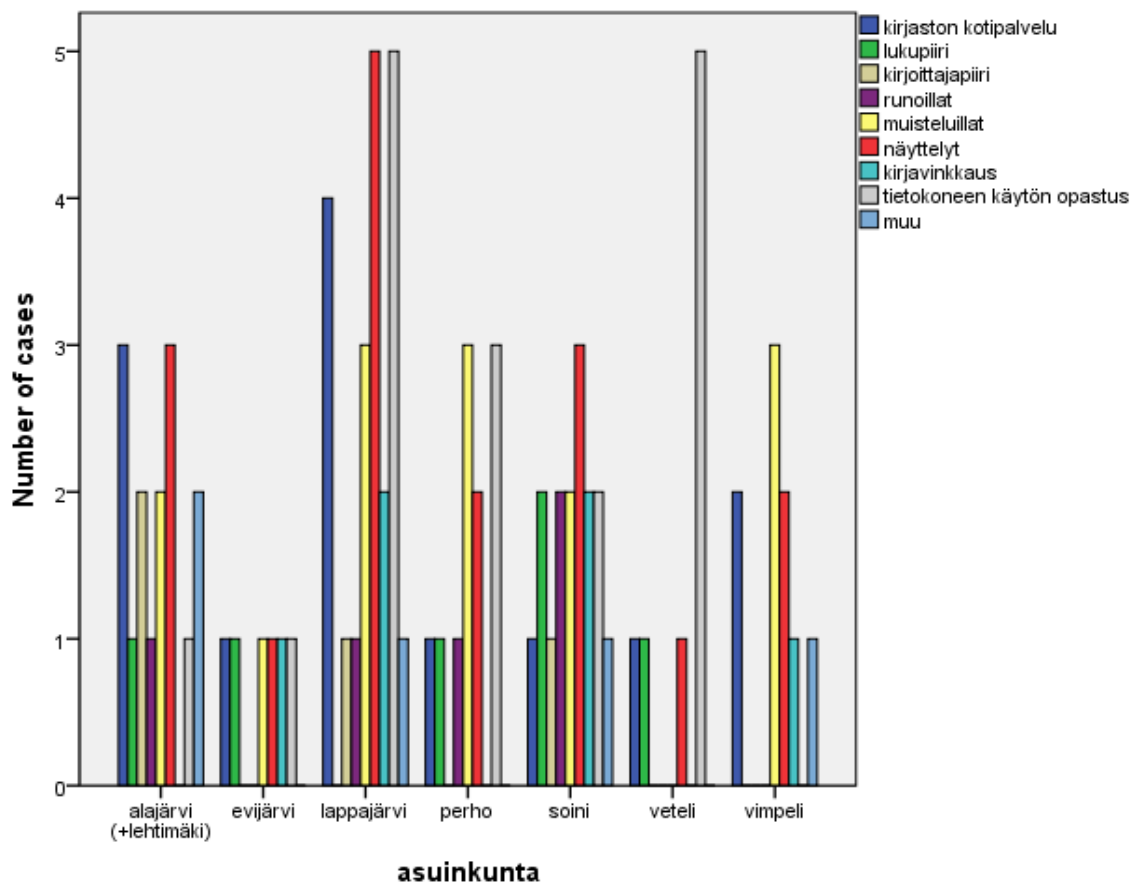
Kirjastopalvelut ja -materiaalit. Tutuimpia ja käytetyimpiä kirjastopalveluita ja -materiaaleja ovat kirjat ja sanoma- ja aikakauslehdet. Melko tunnettuja olivat äänikirjat, elokuvat sekä tietokoneen käyttömahdollisuus. Vähemmän tunnettuja olivat isotekstiset kirjat, selkokirjat sekä musiikki. Nämä edellä mainitut palvelut eivät kuitenkaan ole kovin paljon käytössä. Miesten keskuudessa esimerkiksi isotekstisiä kirjoja ei käytä kukaan ja naisistakin vain kolme. Vastaajien itse mainitsemia käytössä olevia kirjastopalveluita olivat esimerkiksi näyttelyt. Tähän kysymykseen vastasi 20 naista ja 13 miestä.

Kuvio 5. Kirjastopalveluiden kiinnostavuus sukupuolittain.

Kysyttäessä mahdollisten kirjastopalveluiden kiinnostavuutta ja mahdollista käyttöä, mikäli kyseisiä palveluita järjestettäisiin, eniten kiinnostusta herätti tietokoneen käytön opastus, näyttelyt, muisteluillat sekä kirjaston kotipalvelu. Kirjaston kotipalvelu kiinnosti sekä miehiä että naisia. Huomioitavaa on, että tietokoneen käytön opastuksesta kiinnostuneita olivat erityisesti miehet. (Kuvio 5.) Etenkin Vetelissä ja Lappajärvellä oltiin kiinnostuneita tietokoneen käytön opastuksesta (Kuvio 6).

Vähemmän kiinnostusta herättäviä, mutta silti huomioitavia palveluita olivat lukupiiri, kirjoittajapiiri, runoillat sekä kirjavinkkaus. Nämä olivat erityisesti soinilaisia kiinnostavia palveluita, mutta myös muissa kunnissa oltiin kiinnostuneita niistä. (Kuvio 6.) Kyselyyn vastanneiden omia ehdotuksia kirjastopalveluiksi olivat mm. historian tutkimus, esim. tutustuminen vanhoihin työmenetelmiin sekä sukututkimus.

Kuvio 6. Kirjastopalveluiden kiinnostavuus asuinkunnittain.

Kirjastoauto. YTY -alueella on tällä hetkellä käytössä kaksi kirjastoautoa. Toinen niistä on Alajärvellä ja toinen Lappajärvellä. Kirjastoautoa koskevaan kysymykseen vastasi 45, joista 25 ei ole kokemusta kirjastoautosta. Muiden vastaajien kokemukset kirjastoautosta ja sen tuottamista palveluista olivat positiivisia. Kyselyssämme halusimme myös selvittää parannusehdotuksia kirjastoautolle eli mitä uusia palveluita auto voisi tarjota asiakkailleen. Parannusehdotuksia tuli vain vähän, pääasiallisesti nykyisiin kirjastoautoihin oltiin hyvin tyytyväisiä. Apteekkipalvelu, erilaiset näyttelyt sekä kauppapalvelu nousivat esille uusiksi palveluiksi.

”En voisi käyttää kirjastopalveluita, ellei kirjastoauto kulkisi.” Mies 78 v.

”Erittäin hyvät – pysäkki lähellä, palvelu loistava, soitetaankin varatusta kirjasta.” Mies 75 v.

”Minulla ei ole kokemusta kirjastoautosta, koska asun keskustassa - kirjastoauto olisi ehdottoman tärkeä syrjäkylille, josta on matkaa kymmeniä kilometrejä keskustaan, ei vanhuksille ole mahdollista käydä kirjastossa. Kirjastoauto voisi vaikka tuoda apteekin lääkkeet ikäihmisille.” Nainen 69 v.

”Oli tosi ihanaa, kun kirjastoauto kävi joka viikko pihassa kääntymässä. Suututtaa vieläkin, kun Soinin kunta lakkautti kirjastoautonsa.” Nainen 65 v.

Kirjojen ja lukemisen merkitys. Kysymykseen kirjojen ja lukemisen merkityksestä vastasi 59. Kevyimmillään lukeminen merkitsee ajankulua ja viihdettä. Kirjoja luettiin myös tiedonhankinnan takia. Siinä missä toiset ahmivat romaaneja, toisille riittävät aikakausi- ja sanomalehdet. Toisille lukeminen on elämäntapa ja yksi tärkeimmistä harrastuksista. Lukeminen tuo jännitystä ja lisää mielikuvitusta. Vain muutama vastaaja koki, ettei lukeminen kiinnosta missään muodossa.

”Ajatukset ja mielikuvat. Rentouttavat, saa elää kirjan henkilöiden maailmassa. Unohtaa hetkeksi omat vaivat ja murheet.” Nainen 73 v.

”Kirjat ja lukeminen ovat harrastukseni no:1.” Nainen 67 v.

”Tärkein harrastukseni! Luen usein yömyöhään.” Nainen 71 v.

”Lapsuudesta lähtien kova innostus. Parasta vapaa-ajanviettoa. Hyvä kirja vie mennessään.” Nainen 71 v.

6.4 Kirjastonkäyttäjien tyypittely

Seuraavaksi esittelemme kirjastonkäyttäjien tyypit, jotka muodostimme tuloksista. Kunkin tyypin kohdalla pohdimme syitä, miksi he ovat tietynlaisia kirjastopalveluiden käyttäjiä ja pyrimme löytämään ratkaisuja siihen, kuinka heidät saisi kirjaston asiakkaiksi.

Ei kiinnosta. Kirjastonkäyttäjänä ”Ei kiinnosta” -tyyppi on sellainen, joka ei käytä kirjastoa. Hän ei ole, koskaan aiemmassakaan elämässä ollut kova lukemaan kirjoja tai käyttämään kirjaston palveluita. Tämä tyyppi on myös saattanut vaikkapa työelämässään joutua lukemaan ja olemaan kirjojen parissa niin paljon, ettei lukeminen enää vanhemmalla iällä vain kiinnosta. Kyseinen tyyppi saattaa lukea esimerkiksi sanomalehtiä hyvinkin ahkerasti, mutta kirjaston palvelut eivät häntä kiinnosta. Mahdollista on myös, ettei tämä ”Ei kiinnosta” -tyyppi edes tiedä kaikista kirjaston palveluista ja tämän takia ei ole palveluiden käyttäjä.

Useimmiten ”Ei kiinnosta” -tyyppi on mies. Syy tähän saattaa olla se, että lapsuudessa poikia kiinnostaa enemmän fyysiset leikit kuin lukuharrastukset. Tytöt saattavat useammin päätyä lukemisharrastukseen kuin pojat. Tästä syystä pojat eivät ole tottuneet lukemiseen ja eivät ole aikuisinakaan päätyneet lukemaan kovin paljoa, sillä eivät ole siihen tottuneet. Jos lukeminen ei ole ollut vapaaehtoinen harrastus, voidaan se myöhemmällä iällä helposti yhdistää kouluun ja nähdä niin sanottuna pakkopullana eikä iloa ja elämyksiä tuottavana ajanvietteenä.

”Ei kiinnosta” -tyyppi voi ajatella, että kirjasto on yhtä kuin iso romaani. He eivät välttämättä tiedä, mitä kaikkea kirjastopalvelut pitävät sisällään. Heitä varten voisi yleisillä paikoilla, kuten kaupoissa ja terveyskeskuksissa, olla ilmoituksia kirjaston tapahtumista. Näitä ilmoituksia voisi välillä olla myös paikallislehdissä. Koska kirjaston resurssit ovat rajalliset ja mainoslehtisten tekeminen maksaa, ei kirjaston tapahtumista ja palveluista kannata mainostaa jokaisen kotiin jaettavilla mainoslehtisillä viikoittain eikä edes kuukausittain. Kotiin postin mukana tulevia mainoksia voisi harkita jaettavaksi muutaman kerran vuodessa, jolloin niihin olisi

koottuna kattava paketti paikallisesta kirjastosta. Koska ”Ei kiinnosta” -tyyppi ei todennäköisesti tule kirjastoon ilman syytä, syyn on löydettävä jostain näkyvästä paikasta ja sen on oltava houkutteleva.

Miehille voi olla vaikeaa osallistua erilaisiin ryhmiin, koska voivat pelätä joutuvansa naurunalaiseksi. Pelko saattaisi poistua tai ainakin lieventyä, jos osa kirjaston järjestämistä kursseista ja tapahtumista suunnattaisiin erikseen miehille ja naisille. Kirjastoissa voisi järjestää esimerkiksi erillisiä miesten ja naisten kirjavinkkauspiirejä, tietokoneen käyttöopastusta ja muita palveluita. Myös kurssien nimiin tulee kiinnittää huomiota. Nimen tulee olla houkutteleva. Sen täytyy kertoa, että se on suunnattu aikuisille ihmisille ja mahdollisesti tietylle sukupuolelle. Voisimme kuvitella, että esimerkiksi ”Äijäryhmä” kirjoituspiirin nimenä voisi houkutella miehiä paremmin kuin pelkkä ”kirjoituspiiri”. Onhan äijäjoogakin saavuttanut Suomessa suuren suosion.

En tarvitse. ”En tarvitse” -tyyppi kokee, ettei vain yksinkertaisesti tarvitse kirjaston palveluita. Tällainen tyyppi saattaa olla kuitenkin kiinnostunut kirjojen lukemisesta. Hän voi lukea paljon lehtiä, ostaa kirjoja, saada niitä lahjaksi tai lainata tuttaviltaan, mutta kirjastoa hän ei käytä. Syy käyttämättömyyteen voi olla esimerkiksi totumuksissa. ”En tarvitse” -tyyppi ei ole välttämättä koskaan elämässään käyttänyt kirjastoa ja siksi käytön aloittaminenkin voi olla vaikeaa, tai sitä ei koeta tarpeelliseksi. Tähän ryhmään kuuluva voi myös ajatella olevansa jo niin vanha, ettei siksi tarvitse kirjaston palveluita. Onko vanhuus kuitenkin syy olla käyttämättä kirjastopalveluita?

”En tarvitse” -tyyppi voi olla yhtä hyvin mies kuin naisenkin. Hän ei kuitenkaan välttämättä tiedä, mitä kaikkea kirjastopalvelut pitävät sisällään, eikä siksi käytä palveluita. Tämän tyyppin voisi houkutella kirjaston asiakkaaksi samoilla keinoin kuten ”Ei kiinnosta” -tyypin, eli esimerkiksi hyvällä ja kohdistetulla mainonnalla.

”En tarvitse” -tyyppi voisi hyvin olla myös kirjaston kotipalvelun asiakas. Voi olla mahdollista, että tämän tyyppin edustaja ei esimerkiksi terveydentilansa takia käytä kirjastoa. Syyksi hän saattaa itse sanoa, ettei tarvitse kirjaston tuottamia palveluita, vaikka syy voi oikeasti olla se, ettei hän pysty käyttämään niitä.

”Ei kiinnosta” ja ”En tarvitse” -tyypit ovat melko samanlaisia. Erona on se, että ”En tarvitse” -tyyppi on usein lukuintoisempi kuin ”Ei kiinnosta” -tyyppi. Molemmissa tyypeissä on hyvät mahdollisuudet kehittyä kirjastopalveluiden käyttäjiksi, kunhan vain palaset loksahtavat oikeille paikoilleen.

Käytän satunnaisesti. ”Käytän satunnaisesti” -tyyppi on kirjastonkäyttäjänä niin sanotusti tavallisia ihmisiä, jotka käyttävät kirjaston palveluita silloin, kun tuntevat niitä tarvitsevänsä. Pääasiassa tämä tyyppi käyttää kirjaston peruspalveluita, eli lainaa kirjoja. Tämä tyyppi pitää lukemisesta ja lukeminen voi olla jossain määrin jokapäiväistäkin, mutta kirjaston palveluita hän ei käytä säännöllisesti vaan silloin, kun tulee tarvetta. Tässä ryhmässä on henkilöitä, jotka pitävät todella paljon lukemisesta, mutta heillä ei ole muiden kiireittensä takia aina aikaa sille, niin paljoa kuin ehkä haluisivat. Satunnainen käyttäjä saattaa tietää muistakin kirjastopalveluista, mutta ei ole välttämättä käyttänyt niitä. Kaikkia palveluita hän ei kuitenkaan tiedä. Tämä tyyppi voi myös käyttää kirjastoautoa. Satunnainen käyttäjä voi olla niin mies kuin nainen.

”Käytän satunnaisesti” -tyyppi käy kirjastossa silloin tällöin. Koska hän niin sanotusti osaa tulla kirjastoon, voisi hänelle mainostaa muitakin palveluita kuin tavallista kirjojen lainaamista silloin, kun hän käy kirjastossa. Esimerkiksi lainaamisen yhteydessä kirjaston työntekijä voisi kertoa tulevista tapahtumista ja vinkata vaikkapa uusista kirjoista.

Hinkuan lukemista. Tämä tyyppi on kirjastonkäyttäjärühmänä ihanteellinen. Hän käyttää kirjaston palveluita usein, mahdollisesti jopa viikoittain. ”Hinkuan lukemista” -tyyppi tietää ainakin melkein kaikki kirjaston palvelut ja käyttää niitä monipuolisesti. Hän käyttää kirjastoa, koska lukeminen on ”harrastus no: 1” ja mahdollisesti pitää kirjastossa käyntiä mukavana vaihteluna arkeen. Tämä tyyppi on yleensä lukenut koko elämänsä ja on useimmiten nainen.

Tähän ryhmään kuuluva ihminen voisi olla halukas järjestämään erilaisia kirjavinkkaus- ynnä muita piirejä yhteistyössä kirjaston kanssa. Hänestä saisi ikäihmisen näkökulman, kun mietitään, minkälaisista palveluista ikäihmiset voisivat olla kiinnostuneita, ja kuinka ne tulisi toteuttaa ikäihmisille sopiviksi. ”Hinkuan lukemista” -tyyppi voisi siis olla eräänlainen kirjaston yhteistyökumppani. Tällainen

ihminen voisi saada myös houkuteltua ystävänsä mukaan kirjaston palveluiden piiriin.

7 YTY-KIRJASTOILLE KIRJASTON KOTIPALVELUMALLEJA

Opinnäytetyömme yhtenä tarkoituksena oli kehittää YTY-kirjastoille erilaisia kirjastojen kotipalvelutoimijoita. Tällä hetkellä muutamassa YTY-kirjastossa on jo olemassa jonkinlaista kotipalvelutoimintaa, mutta tarkoituksenamme on antaa erilaisia malleja, joista kirjastot voivat kehittää yhteisellä linjalla toimivan käytännön. Periaate kaikissa malleissa on sama eli asiakkaalta kerätään ensin yhteystiedot ja mahdollisesti pyydetään lupa käyttää aiempaa lainahistoriaa. Lainahistorian pohjalta voidaan ehdottaa asiakkaalle hänen lukutottumuksiin sopivia kirjoja. Asiakkuuden alkamisen jälkeen asiakas tekee tilauksen lainattavista kirjoista. Tilaukset lainattavista materiaaleista voisi tehdä joko puhelimitse, sähköpostitse tai kirjallisesti. Kirjallisesti tehtävällä tilauksella tarkoitamme, että asiakas voi antaa esimerkiksi palautettavien lainojen mukana kirjaston työntekijälle paperilapun, johon on kirjoitettu uudet lainatilaukset. Kirjat pakataan kirjastoissa kasseihin ja kassit kuljetetaan asiakkaan kotiin. Laina-ajan loppuessa asiakas tekee halutessaan uuden tilauksen kirjoista ja muusta lainattavasta materiaalista. Hänelle pakataan uudet kirjat ja tuodaan ne kotiin ja samalla viedään vanhat lainaukset pois. Toimintamalliemme vaihtoehdot koskevat toteuttavaa osapuolta. Seuraavaksi esittelemme kirjaston kotipalvelulle erilaisia toimintamalleja. Malleissa on pyritty huomioimaan eri tahojen hyvät ja huonot puolet.

7.1 Palkattu työntekijä

YTY-kirjastot voisivat kokeiluna palkata työntekijän, joka olisi täysin vastuussa kirjastojen kotipalvelun pyörittämisestä. Yksi työntekijä hoitaisi kaikkien kuntien kirjastojen kotipalvelujen toiminnan. Se, missä järjestyksessä kunnissa käydään, muokkautuisi varmasti ajan kanssa, mutta tarkoituksena olisi, että yhtenä päivänä hoidettaisiin yhden kunnan kirjaston kotipalvelu. Kaikkien kuntien kirjaston kotipalvelutoimintaa ei ole tarkoitus laittaa samalle viikolle, vaan toimintaa olisi tarkoitus jakaa koko kuukaudelle tasaisesti. Kyseinen työntekijä voisi myös järjestää esimerkiksi erilaisia lukupiirejä ja muisteluiltoja.

Palkattu työntekijä hoitaisi asiakkaiden kirjatilaukset, kirjojen pakkaamisen kasseihin sekä kassien kuljettamisen asiakkaiden kotiin. Koska kotipalvelutoiminnan järjestäminen olisi ainoa tämän työntekijän vastuualue, uskomme, että työntekijällä olisi myös näin aikaa jäädä asiakkaiden luokse keskustelemaan kirjoista ja lukukokemuksista, mikäli asiakas näin haluaisi.

Ongelmaksi tässä mallissa muodostuu raha eli onko YTY-kirjastoilla resursseja palkata vakituista työntekijää hoitamaan tällaista tointa. Toinen pohdittava asia on auto, kuljettaako työntekijä kirjoja omalla autolla ja saa tästä jotain korvausta vai voiko kirjasto hommata oman kotipalveluauton.

7.2 Sosiaali- ja terveystoimi

Sosiaali- ja terveystoimen järjestämän kotipalvelun asiakkaista suurin osa on sellaisia, jotka eivät kykene liikkumaan kunnolla ainakaan itsenäisesti. Näin ollen kotipalvelun asiakaskunta olisi juuri sopivaa myös kirjaston kotipalvelun asiakkaiksi.

Asiakkaiden kirjatilaukset ottaisi vastaan sosiaali- ja terveystoimen työntekijä. Hän toimittaisi tilauksen kirjastoon, jossa kirjaston omat työntekijät hoitaisivat kirjojen pakkaamisen kasseihin. Sosiaali- ja terveystoimen taholta hakisi kassit kirjastossa ja toimittaisi tilaukset vanhuksen kotiin.

Hyvänä puolena tässä mallissa näkisimme jo valmiina olevan asiakaskunnan. Kotipalvelu voisi helposti mainostaa kirjaston palveluita asiakkailleen jo esimerkiksi kartoituskäynneillä. Kun kirjat tuodaan kotiin vielä tuttu hoitaja, kynnys tulla kirjaston kotipalvelun asiakkaaksi olisi varmasti matalampi.

Sosiaali- ja terveystoimen kotipalvelun asiakasmäärät kasvavat koko ajan ja näin ollen myös käyntiajat ovat lyhyitä. Huono puoli tässä mallissa on siis se, että kirjakassin kotiin tuovalla työntekijällä ei ole välttämättä aikaa jäädä keskustelemaan lukukokemuksista. Toisaalta kirjoista ja niiden herättämistä ajatuksista voi keskustella kotikäynnin aikana muiden toimintojen ohessa.

Tässä mallissa huonona puolena voisi myös nähdä sen, että kirjaston kotipalvelua olisi järjestämässä useampi eri taho. Tiedonkulun pitäisi toimia moitteettomasti, jotta asiakkaat saisivat oikeat kirjat oikeaan aikaan.

7.3 Vapaaehtoiset

Vapaaehtoistyötä voi toteuttaa sitä tekevissä järjestöissä, spontaanisti muodostuneissa ryhmissä tai yksin. Suomessa onkin useita erilaista vapaaehtoistyötä tekeviä järjestöjä, mutta paljon tällaista työtä tehdään järjestöjen ulkopuolella auttamalla naapureita, ystäviä, lapsia ja muita lähisukulaisia. Suomessa etenkin eläkkeelle jääneet ovat innokkaita vapaaehtoistyön tekijöitä. Heidän tekemänsä vapaaehtoistyö voi olla esimerkiksi vanhainkodeissa lehtien ja kirjojen lukemista tai ikätovereiden ulkoilun tukemista. Ikääntyvillä tällainen vapaaehtoistyö voi vähentää haittavaikutuksia, joita vanhenemiseen liittyvät roolien menetykset, erityisesti itselleen merkityksellisten roolien menetykset, saattavat aiheuttaa. Vapaaehtoistyö voi antaa myös uusia voimavaroja käsitellä ja ratkaista yleisesti vanhenemiseen ja erityisesti vanhenemiseen liittyviä kysymyksiä ja ongelmia. (Ruoppila 2004, 504–505.)

YTY-kirjastojen kunnissa toimii useita vapaaehtoisjärjestöjä, esimerkiksi SPR ja eri eläkeläisjärjestöjä. Vapaaehtoisina ja vapaaehtoisjärjestöissä toimii myös jo eläkkeellä olevia ihmisiä. Tässä tapauksessa kirjat voisi tuoda kotiin samaa ikäluokkaa asiakkaan kanssa oleva ihminen. Näin ollen vapaaehtoinen itse voisi helpommin suositella asiakkaalle uusia kirjoja, koska yhteisiä kiinnostuksen kohteita olisi mahdollisesti enemmän verrattuna nuorempaan suosittelijaan.

Tässä mallissa kirjasto ottaisi vastaan puhelimitse ja sähköpostitse tehdyt lainatilaukset. Kirjalliset tilaukset ottaisivat vastaan vapaaehtoiset käydessään asiakkaan luona. Kirjasto pakkaisi kirjakassit valmiiksi ja vapaaehtoiset veisivät ne asiakkaan luokse ja huolehtisivat edellisten lainojen palautukset. Olisi hyvä, jos asiakkaiden luona kävisi joka kerta mahdollisuuksien mukaan sama vapaaehtoinen. Näin asiakkaan ja vapaaehtoisen välille voisi syntyä luottamuksellinen suhde ja ajatusten vaihtaminen olisi varmasti luontevampaa.

Kirjasto voisi kouluttaa yhdessä järjestöjen kanssa vapaaehtoisia, jotta he saisivat toiminnasta tarvittavan tiedon ja nähtäisiin heidän sopivuus työhön.

Myös tässä mallissa huonoa olisi useampi toimija, sillä tiedonkulun kanssa voi helposti ilmaantua ongelmia. Lisäksi vapaaehtoiset kuljettaisivat kirjakassit asiakkaille omilla kyydeillään. Hyvänä puolena tässä olisi kiireettömyys. Vapaaehtoisia varmasti löytyisi niin paljon, että asiakkaan luona voisi huoletta viipyä hieman pidempään. Tärkeää on myös huomioida vapaaehtoisten itse saama ilo.

7.4 Ateriapalvelu

Ateriapalvelulla tässä tarkoitamme niitä tahoja, jotka toimittavat ruokaa kotiin sellaisille ihmisille, jotka eivät itse pysty ruokaa valmistamaan. Ruokapalvelulla on yleensä sama asiakaskunta kuin sosiaali- ja terveysalan kotihoidolla, joten asiakkaina olisivat juuri ne henkilöt, jotka eniten kaipaisivat erilaisten palvelujen tuomista kotiin.

Kyseisessä mallissa kirjaston omat työntekijät hoitaisivat kirjatilausten vastaanottamisen ja kirjojen pakkaamisen kasseihin. Kirjalliset tilaukset voi toimittaa kirjastoon lainojen palautusten yhteydessä. Ateriapalvelulle jäisi vain kassien kuljettaminen asiakkaiden kotiin ja eräänntyvien lainojen palauttaminen kirjastoon. Mikäli mahdollista kirjasto voisi toimittaa pakatut kirjakassit valmiiksi ateriapalvelulle nopeuttaakseen toimintaa. Niille asiakkaille, jotka eivät ole ateriapalvelun piirissä, kirjakassit täytyy toimittaa jollakin muulla tavalla.

Ateriapalvelun työ on kiireistä, joten työntekijä ei voisi jäädä viettämään aikaa asiakkaan luokse. Hyvänä puolena tässä on ateriapalvelun jo olemassa oleva asiakaskunta, mutta huonoa on, etteivät kaikki kirjaston kotipalvelua tarvitsevat välttämättä kuulu ateriapalvelun piiriin.

7.5 Työttömät

Suomessa on erilaisista syistä johtuen runsaasti työttömiä. Kaikkien kohdalla työttömyys ei ole omasta tahdosta johtuvaa. Nämä työttömät haluaisivat tehdä töitä, mutta eivät erilaisten syiden takia saa itseään työllistettyä. Kirjastot voisivat tehdä yhteistyötä työ- ja elinkeinotoimiston kanssa ja näin ollen työllistää ihmisiä kirjaston kotipalvelun avulla.

Työtön työnhakija voi osallistua työharjoitteluun tai työelämävalmennukseen perehtyäkseen tai palatakseen työelämään ja edistääkseen työhönsijoittumistaan ja ammattitaitoaan. Työharjoittelu ja työelämävalmennus ovat hyviä vaihtoehtoja uudenlaisten työtehtävien kokeilemiseen ja työhön valmentautumiseen. Samalla voi myös kokeilla erilaisten ammattien ja työpaikkojen kiinnostavuutta ja soveltuvuutta. (Työharjoittelu ja työelämävalmennus 2010.)

Työharjoitteluun voi osallistua alle 25-vuotias tai ilman ammatillista koulutusta oleva tai jos kuuluu työmarkkinatukijärjestelmän piiriin. Työelämävalmennukseen voi osallistua 25 vuotta täyttänyt tai ammatillisen koulutuksen omaava tai jos saa työttömyysetuutena perus- tai ansiopäivärahaa. (Työharjoittelu ja työelämävalmennus 2010.)

Työharjoittelun ja työelämävalmennuksen päivittäinen kesto saa olla enintään kahdeksan tuntia ja vähintään sen tulee olla neljä tuntia. Viikoittainen kesto saa enintään olla viisi päivää. Työharjoittelua ja työelämävalmennusta koskevat sopimukset voidaan saman järjestäjän kanssa tehdä enintään kuudeksi kuukaudeksi. Työharjoittelua ja työelämävalmennusta koskevien sopimusten enimmäiskesto on 12 kuukautta. Työharjoittelussa enimmäiskeston laskenta voidaan aloittaa uudelleen alusta, kun henkilö on enimmäiskeston täytyttyä ollut yhtäjaksoisesti vähintään kolme kuukautta työttömänä. Työelämävalmennuksessa olevan henkilön tulee olla yhtäjaksoisesti vähintään 12 kuukautta työttömänä, jotta enimmäiskeston laskenta voidaan aloittaa alusta. Työharjoittelun ja työelämävalmennuksen ajalta toimeentulo turvataan työttömyysetuudella. (Työharjoittelu ja työelämävalmennus 2010.)

Kirjaston kotipalvelussa työpaikkana toimii kirjaston lisäksi myös asiakkaan koti. Tämä on tärkeää pitää mielessä kun palkataan uutta työntekijää. Työntekijän kuuluu olla sellainen, joka osaa kohdata erilaisia ihmisiä ja tilanteita.

Aluksi uusi työntekijä voisi toimia yhdessä kirjaston työntekijöiden kanssa. Kirjakassien pakkaaminen ja tilausten vastaanottaminen suoritettaisiin yhteistyössä. Tässä mallissa kirjat voisi kuljettaa kotiin joko uusi työntekijä tai vaikka edellisessä mallissa mainittu ruokapalvelu.

Ongelmana on kuitenkin se, että ei voida olla varmoja, onko kirjastolla varaa palkata työntekijää harjoittelun jälkeen. Kirjastolle hyvää on se, että he voivat saada heti uuden työttömän harjoitteluun, kun aiemman harjoittelu on loppunut. Kirjastolle sopisi tietysti paremmin, että jaksot ovat mahdollisimman pitkiä. Tällöin uusia harjoittelijoita ei tarvitsisi olla koko ajan kouluttamassa. Harjoittelijatkin varmasti pitäisivät enemmän siitä, että saavat olla samassa harjoittelupaikassa pidempiä jaksoja.

7.6 Koululaiset

Tänä päivänä puhutaan paljon sukupolvien välisestä kuilusta. Vanhukset elävät omissa oloissaan ja nuoret omissaan. Mielestämme olisi tärkeää, että eri sukupolville annettaisiin erilaisia väyliä yhdistyä ja tutustua paremmin toisiinsa. Viimeisenä kirjaston kotipalvelun toimintamallina ehdotamme yhteistyötä yläkoulujen kanssa. Kirjasto hoitaisi aineistovarauksen ja koululaiset voisivat olla mukana kirjojen pakkaamisessa ja huolehtisivat kirjojen viemisen asiakkaille. Tässä täytyy ottaa huomioon, että koululaiset luultavasti liikkuvat jalan tai pyörillä, joten näiden asiakkaiden täytyy asua lähellä. Kauempana asuville asiakkaille kirjat veisi toinen taho.

Kouluille voisi ehdottaa, että kirjaston kotipalvelu voitaisiin sisällyttää johonkin oppiaineeseen. Uskomme, että nuoret saisivat paljon irti tällaisesta toiminnasta. Toiminta voisi myös olla eräänlaista varamummo ja -pappa toimintaa, mikäli kotipalveluasiakkaat olisivat tällaisesta kiinnostuneita.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Kirjasto ja sen palvelut. Kirjasto ei ole menettänyt merkitystään suomalaisten sydämissä. Kirjastoissa käydään edelleenkin aktiivisesti. Kirjastot elävät tällä hetkellä murroksen aikaa. Yhä enemmän ollaan hyödyntämässä Internetin tuomia mahdollisuuksia. Opinnäytetyöllämme halusimme kunnioittaa kirjastoa sen perinteisessä muodossa, väheksymättä kuitenkaan kehityksen tärkeyttä. Vielä on olemassa paljon sellaisia ihmisiä, jotka eivät osaa, halua tai voi käyttää tietokoneita ja Internetiä. Tämän takia on tärkeää, että perinteinen kirjasto tiloineen ja palveluineen pysyy voimissaan. Jotta kirjasto pystyisi säilymään entisen kaltaisenaan, täytyy sillä olla käyttäjiä. Käyttäjiä puolestaan saadaan sillä, että palvelut vastaavat asiakkaiden toiveita ja tarpeita.

Kyselymme tuloksista nousi esille, että kirjat ja sanoma- ja aikakauslehdet ovat tutuimpia ja myös käytetyimpiä kirjastomateriaaleja. Isotekstiset kirjat, selkokirjat, äänikirjat, musiikki, elokuvat ja tietokoneen käyttömahdollisuus ovat melko tuttuja, mutta hyvin vähän käytössä iäkkäiden ihmisten joukossa. Oletuksenamme oli ennen kyselyn tekoa, että ainakin isotekstiset kirjat, selkokirjat ja äänikirjat olisivat todella tuttuja ja laajassa käytössä ikääntyvillä kirjaston käyttäjillä. Herääkin kysymys, eivätkö vastaajat oikeasti tarvitse näitä aineistoja vai eivätkö he vain ole tutustuneet vielä niihin. Näitä aineistoja voisikin markkinoida paremmin kohderyhmälle esimerkiksi kirjavinkkauksella. Kirjastoissa voisi myös järjestää niin sanottuja ”Tutustu kirjastoon” -päiviä, joissa asiakkaille esiteltäisiin kirjaston palveluita ja lainattavia materiaaleja.

Kirjastopalveluista eniten kiinnostusta herättivät kirjaston kotipalvelu, muisteluillat, näyttelyt ja tietokoneen käytön opastus. Myös lukupiiri, kirjoittajapiiri, runoillat ja kirjavinkkaus koettiin jonkin verran kiinnostavina. Voisikin ajatella, että kirjaston käyttäjiä kiinnostaisi osallistava toiminta, jossa he itse saisivat olla aktiivisesti mukana. Kirjasto voisi järjestää näyttelyitä kirjaston käyttäjien tekemistä töistä, asiakkaat voisivat itse antaa kirjavinkkausta toisilleen ja olla mukana järjestämässä erilaisia ryhmiä ja piirejä. Kuten olemme aiemmin työssämme tuoneet ilmi, vanhusten omaa luovuutta harvoin yritetään tuoda esille, vaan

helpommin heille tarjotaan jo valmiita ajatuksia ja ideoita. Erilaiset harrastusmahdollisuudet toisivat ikäihmisille kokemuksia ja elämäniloa.

Kirjaston ei tarvitsisi olla yksin vastuussa erilaisten ryhmien ja piirien järjestämisestä, vaan voisi toimia yhteistyössä eritahojen kanssa tai vaikka vain antaa tilansa käyttöön. Esimerkiksi meidän ehdottamia tahoja kirjaston kotipalvelun järjestäjiksi voisi hyödyntää myös muisteluiltojen ja lukupiirien vetäjinä, mikäli se olisi mahdollista.

Myös kirjastoauto herätti vastaajissa positiivisia tunteita. Onkin hienoa, kuinka vielä nykyään kirjastoautoa osataan arvostaa ja kirjastoautolle halutaan keksiä parannusehdotuksia. Kirjastoauton reittejä olisikin hyvä tietyin väliajoin tarkistaa, että auto tavoittaisi kaikki halukkaat asiakkaat.

Opinnäytetyömme kohderyhmänä olivat ikääntyvät ihmiset, joiden uskomme olevan perinteisen kirjaston suurin kannattajaryhmä. Ikäihmiset arvostavat asiakaspalvelua ja kirjaston henkilökunnan kanssa asioimista. Tämä näkyy myös kyselymme tuloksista. Eräällä vastaajalla syy kirjaston käyttöön oli ”keskustelu kirjasto henkilöiden kanssa”. Kysymykseen ”Mitkä kirjastopalvelut/-materiaalit ovat teille tuttuja ja mitä käytätte?” löytyi yhtenä vastauksena ”henkilökunnan avuliaisuus”.

Ikäihmisten ryhmästä toki löytyy myös niitä, joille tietokoneen käyttö on arkipäivää ja Internetissä asioiminen onnistuu luontevasti. Heitä varten kirjastojen tulisi panostaa entistä enemmän kirjaston Internet-sivuihin. YTY-kirjastoilla voisi olla yhteiset kotisivut, joiden kautta pääsisi tutustumaan tarkemmin jokaisen kirjaston tarjontaan, suorittamaan aineistovarauksia sekä uusimaan lainoja. Sivujen tulee olla selkeät, helposti luettavat ja loogisesti etenevät.

Kirjaston kotipalvelu. Vaikka kirjaston kotipalvelu on yksi kirjaston palveluista, halusimme pohtia sitä enemmän omassa osiossaan, sillä se oli yksi iso osa opinnäytetyötämme. Kuten aiemmin kerroimme, kyselyyn vastanneet olivat kiinnostuneita kirjaston kotipalvelun toiminnasta. Muutama vastaaja ilmoitti lisäyksenä kysymykseen, ettei tällä hetkellä koe tarvetta, mutta voisi nähdä käyttävänsä palvelua sitten, kun oma terveys tulee esteeksi kirjastossa käymiselle.

Kotona asuvat ikäihmiset, jotka eivät kykene enää asioimaan kotinsa ulkopuolella, saivat kirjaston kotipalvelun kautta aivan uuden maailman ulottuvilleen. Kirjastosta saatavan aineiston avulla ikäihmiset saivat virikkeitä. Näiden avulla heidän mielensä pysyisi virkeämpänä. Virkeämpi mieli vaikuttaa varmasti myös terveyteen ja auttaa ikäihmistä pärjäämään kotonaan itsenäisemmin.

Kirjaston kotipalvelua tarvitsevat ikäihmiset voivat olla todella yksinäisiä, eikä heillä välttämättä ole useita sosiaalisia kontakteja. Pohdimme, voisiko kirjaston kotipalvelutoimintaan yhdistää ystäväpalvelua. Lainattavan aineiston voisi tuoda kotiin sellainen ihminen, jolla olisi aikaa ja innostusta jäädä hetkeksi keskustelemaan vaikka lukukokemuksista. Myös ulkoilussa avustamista voisi harkita mahdollisuuksien mukaan.

Tutustuimme ensin muilla paikkakunnilla järjestettäviin kirjaston kotipalvelun toimintamalleihin, jotta pystyisimme paremmin luomaan uusia ideoita YTY-kirjastoille. Tutustumissamme malleissa pääosin toimijoina oli pelkästään itse kirjasto. Aloitimme kirjaston kotipalvelun eri toimijoiden pohdinnan niin sanotusti heittelemällä ilmoille erilaisia vaihtoehtoja ja pohtimalla niiden onnistumista. Näistä kaikista vaihtoehtoista poimimme työhön omasta mielestä parhaimmat vaihtoehdot ja työstimme niitä vielä pidemmälle. Tarkoituksena ei ollut keksiä yhtä valmista toimintamallia, vaan antaa YTY-kirjastoille ehdotuksia, kuinka palvelua voisi järjestää. Mikään meidän antama vaihtoehto ei myöskään ole valmis sellaisenaan, vaan tarkoituksena on, että kirjastot yhdessä valitun toimijan kanssa kehittelevät mallin parhaimmaksi katsomallaan tavalla. Mikään ei tietenkään estä useamman toimijan yhteistyötä ja joissakin vaihtoehtoissa se on tarpeellistakin, esimerkiksi koululaisten kohdalla.

Tyypittely. Päädyimme opinnäytetyössämme käyttämään tyypittelyä antaaksemme kirjastoille viittauksia erilaisista kirjaston käyttäjistä. Kun kirjastot tietävät millaisia käyttäjiä heillä on ja millaisia näiden käyttäjien tarpeet ovat, he osaavat paremmin kohdistaa palveluitaan ja markkinoida niitä oikealla tavalla.

Tyyppien muodostaminen oli alussa vaikeaa. Tuntui, että on olemassa vain kahdenlaisia kirjaston käyttäjiä; niitä jotka eivät käytä ja niitä jotka käyttävät. Kun tutustuimme kyselylomakkeista muodostuneeseen aineistoon paremmin,

huomasimme, että aiemmin mieleen tulleet kaksi ryhmää toimivat ikään kuin pääryhminä, joiden sisälle kuului pienempiä ryhmiä. Näistä pienistä ryhmistä muodostui meidän lopulliset kirjastonkäyttäjätyypit; ”Ei kiinnosta”, ”En tarvitse”, ”Käytän satunnaisesti” ja ”Hinkuan lukemista”.

Mikään näistä kirjastonkäyttäjä tyypeistä ei mielestämme ole niin sanotusti toivoton tapaus. ”Ei kiinnosta” -tyypin kirjaston käyttämättömyys voi johtua siitä, ettei hän tiedä kaikkia kirjaston palveluita tai ei vain ole löytänyt tähän mennessä sieltä mitään mielenkiintoista. ”En tarvitse” -tyyppi voi mahdollisesti olla kirjojen suurkuluttaja, mutta ei vain vielä ole löytänyt tietään kirjastoon, koska saa kirjansa muuta kautta. ”Käytän satunnaisesti” -tyypillä on jo jalka oven raossa, mutta hän kaipaa vielä pientä rohkaisua tullakseen kirjaston kanta-asiakkaaksi. ”Hinkuan lukemista” -tyyppi on aktiivinen kirjaston palveluiden käyttäjä. Tämä tyyppi tietää, mitä tarvitsee ja mistä sen löytää.

Mainonta on kaiken lähtökohta. Oikeanlaisella mainonnalla tavoitetaan kaikki käyttäjätyypit ja saadaan heidän huomionsa. Pelkästään kirjaston sisällä tapahtuva mainonta ei tavoita kaikkia käyttäjiä, vaan palveluista pitää kertoa myös muualla. Lisäksi kirjastojen olisi hyvä tehdä tiloistaan selkeät ja niin sanotusti helppokäyttöiset, ettei uusien asiakkaiden tarvitse tulla kirjastoon jännityksen sekaisin tuntein, koska ei tiedä, miten kirjastossa kuuluu käyttäytyä. On hyvin mahdollista, että joku ei tule kirjastoon, koska jännittää ja pelkää sen olevan sokkeloinen paikka, josta ei löydä etsimäänsä. Hyllyissä pitää selkeästi lukea, minkälaista aineistoa se pitää sisällään eikä mikään estä värien käyttöä opastuksessa. Henkilökunnan tulee olla helposti lähestyttävää, jotta heiltä uskalletaan kysyä apua kaikenlaisissa kirjastopalveluiden käyttöön liittyvissä asioissa.

Totuushan on, ettei kaikkia ihmisiä vain voi saada koskaan kirjaston käyttäjiksi, oli mainonta tai palvelutarjonta kuinka hyvää tahansa. Ihanteellista kuitenkin olisi, että mahdollisimman moni ymmärtäisi kirjaston tärkeyden. Kirjasto pitää sisällään paljon elämyksiä, tunteita ja mahdollisuuksia, joiden avulla me voimme viisastua, viihdyttää itseämme ja muita, rikastuttaa mielikuvitustamme, tutustua paremmin itseemme ja lisätä hyvinvointiamme. Tämän avautuessa mahdollisimman monelle, perinteinen kirjasto pysyisi osana yhteiskuntaamme, eikä katoaisi muuhun maailman hälinään.

9 ARVIOINTI

9.1 Luotettavuus

Lähetimme kyselylomakkeita YTY-alueelle 300 kappaletta, joista takaisin tuli 83. Määrä on melko pieni, mutta uskomme sen tuovan totuudenmukaisen kuvan ikääntyvien kirjastonpalveluiden käytöstä ja tarpeesta kyseisellä alueella. Totuudenmukaisuudesta kertoo se, että vastauksista pystyi löytämään yhtäläisyyksiä sekä vastausten pohjalta oli helppo muodostaa erilaisia kirjastonkäyttäjä-tyyppejä.

Pidämme työtämme luotettavana myös sen takia, ettei työstämme käy ilmi vastaajien henkilöllisyys. Käyttämässämme lainauksissa on käytetty vain vastaajan sukupuolta ja ikää tuomaan kuvaa vastaajasta.

Tutkimuksestamme muodostuneita tuloksia voisimme nähdä hyödynnettävän muilla vastaavanlaisilla pienillä paikkakunnilla. Suurempien ja tiheämpään asuttujen kaupunkien kohdalla tuloksemme eivät vastaisi luultavasti totuutta.

9.2 Kyselylomakkeen arviointi

Ensimmäisessä tapaamisessa YTY-johtoryhmän kanssa pohdimme, mistä asioista haluamme saada tietoa kyselyn avulla. Näiden asioiden pohjalta teimme kahdestaan kyselylomakkeen rungon, jota työstimme myöhemmin sekä johtoryhmän että ohjaavan opettajan kanssa. Ennen kyselylomakkeiden virallista lähettämistä, testasimme kyselylomakkeen toimivuutta tuttavillamme.

Saatuamme lomakkeita takaisin ja alettuamme syöttää tuloksia SPSS-ohjelmaan, huomasimme ensimmäisen lomakkeessa olevan virheen. Kysymyksessä numero neljä pyydetään vastaajaa ilmoittamaan, asuuko hän keskustassa vai taajamassa ja missä päin taajamaa. Tajusimme, että taajama tarkoittaa samaa kuin keskusta ja sen tilalla olisi kuulunut olla vaihtoehtona haja-asutusalue. Meidän onneksemme vastaajat ovat ymmärtäneet, mitä olemme kysymyksellä tarkoittaneet, joten virhe ei oletettavasti ole vaikuttanut tuloksiin.

Toinen lomakkeessa oleva virhe nousi esiin, kun olimme tehneet tuloksista kuvioita. Kysymyksessä numero viisi kysytään, kuinka usein vastaaja käyttää kirjastoa. Vaihtoehtojen tulisi olla loogisessa järjestyksessä alkaen ”päivittäin/lähes päivittäin” -vaihtoehdosta päätyen ”en käytä ollenkaan” -vaihtoehtoon. Kyselylomakkeessa vaihtoehdot ”kerran kuussa” ja ”muutaman kerran kuussa” rikkovat loogisuutta. Emme kuitenkaan usko, että tämä virhe on vaikuttanut tuloksiin. Virheestä johtuen kuviot, joissa kysymyksen tuloksia on käytetty, eivät vain välttämättä ole niin helposti luettavissa.

Tavoitteenamme oli tehdä selkeä, ytimekäs ja helposti luettava kyselylomake, jonka täyttäminen ei veisi liikaa aikaa. Mielestämme onnistuimme tässä hyvin, vaikka kumpikaan ei ole aikaisemmin ollut tekemässä vastaavanlaisia kyselyitä. Parantamisen varaa tietysti aina löytyy. Esimerkiksi kysymys numero kymmenen, jossa selvitetään, mitkä kirjastonpalvelut ja -materiaalit ovat vastaajalle tuttuja ja mitä palveluita hän käyttää, olisi voitu asetella toisella tavalla, jolloin siihen mahdollisesti olisi saatu enemmän vastauksia.

9.3 Opinnäytetyö-prosessi

Opinnäytetyö-prosessimme alkoi syksyllä 2010, kun saimme YTY-kirjastoilta pyynnön opinnäytetyön tekemiseen. Ennen vuodenvaihdetta tapasimme YTY-kirjaston johtoryhmän, jonka jälkeen pääsimme työstämään opinnäytetyötä. Vuoden 2011 alussa teimme kyselylomakkeen ja saatekirjeen sekä aloimme etsiä aineistoa opinnäytetyön teoriapohjaa varten.

Aineiston löytäminen tässä vaiheessa oli vaikeaa, koska meille ei täysin ollut selvillä, mikä on työmme tavoite ja tarkoitus. Aluksi luulimme, että meidän työmme on luoda uusi kirjaston kotipalvelumallin. Tuntuikin haastavalta lähteä tyhjistä kehittämään kokonaista toimintamallia. Myöhemmin kävi ilmi, että tarkoituksena on kehittää kaikkia kirjaston palveluita. Prosessin edetessä ymmärsimme, että kirjaston kotipalvelun toimintamalli on ikään kuin jo olemassa, sillä periaate kaikkien kuntien kirjaston kotipalvelussa on sama. Meidän tulikin luoda juuri YTY-kirjastoille sopivia vaihtoehtoja kirjaston kotipalvelun toimijoiksi ja tehdä ehdotuksia kirjastopalveluiden parantamisesta ikäihmisille sopivammiksi. Löysimme paljon

kirjastoa koskevia teoksia, mutta emme kuitenkaan sellaisia, joita olisimme voineet tässä työssä käyttää. Esimerkiksi kirjastojen historiasta niin Suomessa kuin muualla maailmassa olisi löytynyt runsaasti materiaalia, mutta halusimme pitää sen osion tiiviinä, sillä emme kokeneet sitä niin merkittäväksi koko työn kannalta.

Keväällä 2011, saatuaamme kyselylomakkeita takaisin, kävimme vastaukset ensin selaamalla läpi. Tämän jälkeen syötimme tuloksia SPSS-ohjelmaan. SPSS-ohjelman käyttö oli tuttua vain oppitunneilta. Tulosten syöttäminen vaati aikaa, kun samalla piti palauttaa mieleen, kuinka ohjelma toimii. Opinnäytetyön tekoon tuli kesän mittainen tauko, kun tulosten syöttämisen jälkeen emme saaneet ketään ohjelmaa tuntevaa opettajaa varmistamaan, että olimme tehneet asiat oikein, emmekä löytäneet mistään selkeitä ohjeita juuri meidän ongelmaamme. Emme voineet analysoida tuloksia, sillä emme olleet varmoja, olimmeko tehneet kaiken oikein.

Syksyllä 2011, kun olimme saaneet varmuuden tulosten oikein syöttämisestä ohjelmaan, aloimme analysoida aineistoa. Saatuaamme tuloksia, esiin nousi tiettyjä aihealueita, joiden pohjalta osasimme paremmin etsiä lisäystä teoriaosuuteen. Prosessin alussa oli vaikeuksia löytää minkäänlaista aineistoa teoriapohjaksi ja prosessin lopussa oli vaikeuksia rajata, mitä aiheita teoriaan ottaa mukaan ja mitä jättää pois. Vasta viimeisen kuukauden aikana opinnäytetyömme eteni kunnolla, kun koimme niin sanotun ahaa-elämyksen tuloksia läpi käydessämme.

Olemme molemmat opiskelijoina sellaisia, että tarvitsemme ajoittain kannustusta, neuvoja ja ulkopuolisen näkemyksiä. Opinnäytetyömme olisi voinut edetä enemmän aikataulussa, mikäli olisimme itse pyytäneet enemmän ohjausta ja apua. Prosessin alussa etsimme aineistoa ja kirjoitimme teoriaa yhteistyössä. Tuolloin oli helpompi toimia yhdessä, kun päämäärä oli vielä epäselvä. Prosessin loppuvaiheessa, kun visio opinnäytetyömme lopullisesta muodosta alkoi selkiytyä, oli helpompi työstää aineistoa myös itsenäisesti. Pääasiassa kuitenkin olemme kirjoittaneet opinnäytetyön kaikki osiot yhdessä. Koemme, että yhdessä työskentely sopii meille hyvin.

LÄHTEET

- Ahonen, H. 1994. Löytöretki itseen: Musiikki, kuva ja liike itseilmaisuuden välineenä ja itsetuntemuksen lisääjänä. Tampere: Tammer-Paino Oy.
- Alajärven kaupunki. [Verkkosivu]. [Viitattu 3.10.2011]. Saatavana: http://www.alajarvi.fi/Suomeksi/Etusivu/Kuntainfo/Kunta_lyhyesti
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Haasio, A. 2010. Suomen kirjastoseura 1985–2010: Tietoyhteiskunnan tekijä. Helsinki: BTJ Finland Oy.
- Heikkinen, E & Rantanen, T. (toim.) 2008. Gerontologia. 2.uud. p. Keuruu: Kustannus Oy Duodecim.
- Heinisuo, R., Koskela, S. & Saine, R. 2004. Kirjastopalvelut kaikilla mausteilla: Palvelutuotannon tila, tarpeet ja tulevaisuuden linjauksia. Opetusministeriön julkaisuja 2004:5.
- Hervonen, A., Jylhä, M. & Oinonen, T. 1996. Tervaskannot: Kuinka selvitä hengissä ensimmäiset 90 vuotta?. 3. painos. Sulkava: Kirjayhtymä Oy.
- Hietala, M. 1999. Kirjastojen perustaminen: Historiallista taustaa. Teoksessa: Mäkinen, I. (toim.) Kirjastojen vuosisata. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy, 9–28.
- Hohenthal-Antin, L. 2006. Kutkuttavaa taidetta: Taidetoiminta seniori- ja vanhustyössä. Juva: PS-kustannus.
- Hyyppä, M. T. & Liikanen, H-L. 2005. Kulttuuri ja terveys. 1. painos. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Jyväskylän kaupunginkirjasto. 2011. [Verkkosivu]. [Viitattu 13.10.2011]. Saatavana: <http://www.jkl.fi/kirjasto/palvelut/laitoskirjastot>
- Kaarina. 30.12.2010. [Verkkosivu]. [Viitattu 13.10.2011]. Saatavana: http://www.kaarina.fi/kirjasto/palvelut/fi_FI/kirjaston_kotipalvelu/#
- Kepri-kirjastot. [Verkkosivu]. [Viitattu 13.10.2011]. Saatavana: <http://kepri.verkkokirjasto.fi/web/arena/kirjaston-kotipalvelu>
- Kirjastostrategia 2010: Tiedon ja kulttuurin saatavuuden politiikka. 2003. Helsinki: Opetusministeriö. Opetusministeriön julkaisuja 2003:1.

- Koski, A. 23.02.2011. Kirjaston kotipalvelu pitää vanhukset virkeinä. YLE Pohjanmaa. [Verkkosivu]. [Viitattu 17.10.2011]. Saatavana: http://yle.fi/alueet/pohjanmaa/2011/02/kirjaston_kotipalvelu_pitaa_vanhukset_virkeina_2382389.html
- Kotikirjasto Ilona. Päivitetty 29.3.2011. [Verkkosivu]. [Viitattu 13.10.2011]. Saatavana: <http://www.lib.hel.fi/kotipalvelu/>
- L 4.12.1998/904. Kirjastolaki. [Verkkosivu]. [Viitattu 20.9.2011]. Saatavana: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980904>
- Laakso, L. 2010. Kirjaston kotipalvelutoiminta. Helsinki: BTJ Finland Oy.
- Lovio, M. & Tiihonen, V. 2005. Kirjaston asiakaspalvelu. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy.
- Ruoppila, I. 2004. Iäkkäiden henkilöiden harrastukset. Teoksessa: Raitanen, T., Hänninen, T., Pajunen, H. & Suutama, T. (toim.) Geropsykologia: Vanhenemisen ja vanhuuden psykologia. Porvoo: WSOY, 476–513.
- Simpanen, M-R. 2000. Terveyttä taiteesta: Taideteoksia Keski-Suomen sairaanhoitopiirin kuntayhtymän taidekokoelmasta. Hämeenlinna: Painopaikka Kariston kirjapaino Oy.
- Soini. [Verkkosivu]. [Viitattu 3.10.2011]. Saatavana: <http://www.soini.fi/>
- Taiminen, T. 11.4.2011. Tilastovertilu yleisten kirjastojen toiminnasta vuosina 2009–2010. [Verkkosivu]. Opetus- ja kulttuuriministeriö. [Viitattu 6.6.2011]. Saatavana: http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Kirjastot/tilastot/liitteet/Tilastovertilu_yleiset_kirjastot_09-10.pdf
- Työharjoittelu ja työelämävalmennus 2010. 10.5.2010. Esite.
- UNESCO: Yleisten kirjastojen julistus. 1994. [Verkkosivu]. [Viitattu 20.9.2011]. Saatavana: <http://www.kirjastot.fi/fi-FI/kirjastoala/julkaisut/unesco/>

LIITTEET

Liite 1. Saatekirje

Liite 2. Kyselylomake

Liite 3. Sopimus opinnäytetyöstä

LIITE 1. Saatekirje

Arvoisa vastaanottaja

Opiskelemme Seinäjoen ammattikorkeakoulun vanhustyön koulutusohjelmassa kolmatta vuotta ja valmistumme geronomeiksi. Teemme opinnäytetyötä yhteistyössä YTY-kirjastojen kanssa. Opinnäytetyömme tarkoituksena on kehittää YTY-kirjastojen toiminta-alueen kirjastopalveluita vastaamaan paremmin alueen ikääntyvien tarpeita sekä erityisesti kehittää kirjastojen kotipalvelumalli. YTY-kirjastoihin kuuluvat Alajärven, Evijärven, Lappajärven, Lehtimäen, Perhon, Soinin, Vetelin ja Vimpelin kirjastot.

Kirjastojen kotipalvelulla tarkoitetaan pääasiassa kirjaston lainauspalvelun tuomista asiakkaan kotiin. Kirjaston kotipalvelu on tarkoitettu niille asiakkaille, jotka eivät jostain syystä pääse itse käymään kirjastossa. Näille asiakkaille toimitetaan lainattava aineisto kotiin.

Tämän kirjeen mukana tullutta kyselyä on lähetetty 150 kappaletta YTY-kirjastojen toiminta-alueen 65 vuotta täyttäneille ja sitä vanhemmille asukkaille. Kyselyn tarkoituksena on selvittää alueen senioreiden kirjastopalveluiden käyttöä sekä kirjaston merkitystä heille.

Tarkoituksenamme on myös tehdä muutamia jatkohaastatteluita osalle kyselyyn osallistuneista. Jatkohaastattelussa haluamme selvittää tarkemmin kirjojen ja lukemisen merkitystä. Kyselyyn vastatessanne teillä on mahdollisuus ilmoittaa halukkuutenne mahdollista jatkohaastattelua varten. Haastattelupaikka ja -aika tullaan sopimaan henkilökohtaisesti.

Kyselylomakkeita ja haastatteluaineistoja tullaan käsittelemään luottamuksellisesti, eikä kenenkään kyselyyn tai haastatteluun osallistuneen henkilöllisyys tule paljastumaan.

Kyselyn yhteydessä on mahdollisuus osallistua arvontaan täyttämällä kyselyn loppuun omat yhteystiedot. Voittajille ilmoitetaan henkilökohtaisesti.

Palauttakaa täytetty kyselylomake mukana tullessa kirjekuussa viimeistään xx.xx.2011.

Mikäli teillä on kysyttävää koskien oheista kyselyä tai opinnäytetyötämme, voitte ottaa yhteyttä meihin, kirjastotoimenjohtaja Tarja Kyrönlahteen tai oman kirjastonne henkilökuntaan.

Kiittäen,
geronomiopiskelijat
Reetta Ahonen & Erica Mäkinen

Reetta Ahonen
040 xxxxxxx
reetta.ahonen@seamk.fi

Erica Mäkinen
040 xxxxxxx
erica.makinen@seamk.fi

Tarja Kyrönlahti
06 xxxxxxx
040 xxxxxxx
tarja.kyronlahti@alajarvi.fi

LIITE 2. Kyselylomake

YTY-kirjastojen Hyvinvointia senioreiden arkeen -hankkeen kyselylomake

1. Sukupuoli a. nainen b. mies

2. Ikä _____

3. Asuinkunta _____

4. Asutteko a. Keskustassa

b. Taajamassa, missä? _____

5. Kuinka usein käytätte kirjastoa?

a. Päivittäin / Lähes päivittäin

b. kerran viikossa

c. kerran kuussa

d. muutaman kerran kuukaudessa

e. harvemmin kuin kerran kuukaudessa

f. en käytä ollenkaan

6. Käyttäisittekö kirjastopalveluita enemmän, jos ne olisivat paremmin saatavilla?

a. Kyllä

b. Ei

7. Jos ette käytä kirjastopalveluita tai käytätte niitä todella harvoin, mistä se mielestänne pääosin johtuu?

a. En koe tarvitsevani

b. Kirjasto on liian kaukana

c. Huonot aukioloajat

d. Terveystilani vuoksi

e. Ei mieluisia palveluita

f. Kirjastoauton pysäkki on liian kaukana / pysähdysaika ei ole sopiva

g. Muu, mikä? _____

8. Jos käytätte kirjastopalveluita usein tai melko usein, miksi?

- a. Pidän kirjallisuudesta ja lukemisesta
- b. Tiedonhankinnan takia
- c. Tietokoneen tai internetin käyttömahdollisuuden takia
- d. Seuran vuoksi
- e. Kirjastossa käyminen tuo vaihtelua arkeen
- f. Muu, mikä? _____

9. Onko kirjastopalveluiden käyttönne muuttunut viimeisen viiden vuoden aikana?

- a. Ei ole muuttunut
- b. On vähentynyt. Miksi? _____
- c. On lisääntynyt. Miksi? _____

10. Mitkä kirjastopalvelut/-materiaalit ovat teille tuttuja ja mitä käytätte?

	Tuttu	Käytän
a. Kirjat	X	X
b. sanoma- ja aikakauslehdet	X	X
c. Isotekstiset kirjat	X	X
d. Selkokirjat	X	X
e. Äänikirjat	X	X
f. Musiikki	X	X
g. Elokuvat	X	X
h. Tietokoneiden käyttömahdollisuus	X	X
i. Muu, mikä? _____	X	X

11. Millaisia kokemuksia teillä on kirjastoautosta ja mitä muita palveluita sen yhteydessä voisi olla?

12. Jos kirjasto järjestäisi seuraavia palveluita, olisitteko kiinnostunut? Valitse kiinnostavat vaihtoehdot.

a. Kirjaston kotipalvelu	e. Muisteluillat
b. Lukupiiri	f. Näyttelyt
c. Kirjoittajapiiri	g. Kirjavinkkaus
d. Runoillat	h. Tietokoneen käytön opastus

i. Muu, mikä? _____

13. Mitä kirjat ja lukeminen merkitsevät teille?

14. Haluatteko, että teihin otetaan yhteyttä mahdollisen jatkohaastattelun merkeissä?

- a. Kyllä b. Ei

15. Haluatteko osallistua kyselyn yhteydessä järjestettävään arvontaan?

- a. Kyllä b. Ei

Jos haluatte osallistua mahdolliseen jatkohaastatteluun ja / tai arvontaan, niin täytä yhteystietosi. Yhteystietoja ei tarvitse täyttää, jos haluatte osallistua vain kyselyyn.

Nimi: _____

Katuosoite ja postitoimipaikka: _____

Puhelinnumero: _____

Palauttakaa kyselylomake mukana tullessa kirjekuoressa viimeistään 23.05.2011

Kiitoksia osallistumisesta!

LIITE 3. Sopimus opinnäytetyöstä

SOPIMUS OPINNÄYTETYÖSTÄ

Sopimus opinnäytetyöstä

Opiskelijan nimi ja yhteystiedot (osoite, puhelin ja sähköposti):

Erica Mäkinen, Louhenkatu 20 A 9, 60120 Seinäjoki, erica.makinen@seamk.fi

Reetta Ahonen, Puskantie 38

Koulutusohjelma:

Vanhustyön ko. /geronteri

Opinnäytetyön ohjaajan nimi ja yhteystiedot (osoite, puhelin ja sähköposti):

Kari Jokiranta, Koskenalantie 17, 60220 Seinäjoki, kari.jokiranta@seamk.fi

Toimeksiantajan/työn tilaajan/yhteistyöorganisaation edustaja ja asema organisaatiossa:

Tarja Kyrönlampi, kirjastonjohtaja

Toimeksiantajan/työn tilaajan/yhteistyöorganisaation edustajan yhteystiedot (osoite, puhelin ja sähköposti):

PL 28 (KIRKKOTIE 7), 62901 RAASÄRKI, gub.

(06)2412 2415, 010-1836125, kari.kyrönlampi@alajakari.fi

Opinnäytetyön (15 op) alustava nimi/aihe:

Tutkimus ITY-kirjastoiden palveluiden kehittämistä palvelemaan paremmin ikäihmisten tarpeita

Opinnäytetyöhön kuuluvat tehtävät:

Työn tekemisestä aiheutuvien kustannusten korvaaminen:

Arvioitu aika opinnäytetyön tekemiseen: 1.20 - 26.10.2011

Päiväys 25.10.2011

Opinnäytetyö on julkinen asiakirja.

Opinnäytetyöni saa julkistaa Theseus-verkkokirjastossa (rasti ruutuun)

Opiskelijan allekirjoitus: Erica Mäkinen, Reetta Ahonen

Ohjaajan allekirjoitus: Kari Jokiranta KARI JOKIRANTA

Toimeksiantajan/tilaajan/yhteistyötahon edustajan allekirjoitus: Tarja Kyrönlampi

HUOM! Sopimukseen mahdollisesti liittyvistä tekijänoikeuksista ja muista erityisehdoista on sovittava erikseen kirjallisesti.